Hukümdar: — İyi mümtaz bir şeydir — dedi — mümtaz bir şeyi ise, dâimâ bu vasfı hâiz olanlar ister.

900 Hangi şey mümtaz, nâdir ve değerli ise, onu gerçekleştirmek de hiç kolay değildir.

901 Kötülük değersiz bir şey olduğu için, onu yapan da değersizdir; fena iş değersizdir ve dâimâ kötü olacaktır.

902 Hangi şey değersiz ise, ona kimse bakmaz bile; ipekli ve ağır çin kumaşları, değerli olduğu için, baş-köşede yer alır.

903 İyi — yokuş tırmanmak gibidir, güçtür; kötü şey — iniş gibidir, kolayca elde edilir.

904 Bak, akıl buna benzer bir söz söylemiştir; akıllının sözü tutulursa, faydası çoktur.

905 İyi — yokuşa çıkmak gibidir, her kes yükselemez; uğraşmakla değme insan bu işi yapamaz.

906 Değerli olan her şeyin yapılması güçtür; bilgisiz ve değersiz kimse bu işi yapamaz.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA SUÂLİ

907 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar — dedi — iyi bu derece nâm ve şöhret kazanmıştır.

Onda insanların bulabileceği bır kusûr varmı; akıllı bunu anlar ve ne olduğunu bilirmi?

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

909 Hukümdar dedi: — İyi dâimâ öğülür; kötüler onda şu kusûrları bulurlar.

910 İnsan insana dâimâ yakın yaşar; kötü olmasa, iyi yapacak iş bulmaz.

911 Bu çatışmada zayıf kaldıklarından dolayı, kötüler her yerde iyinin gününü gölgelemek isterler.

Kim iyilik dilerse, iyilik eder; çatışmaya veya zayıflığa bakmaz.

Kim sâdece bugünlük râhatını düşünürse, o kötülük yapar; fakat yarın kaygı çeker.

914 İyilik dileyen insan ne der, dinle; dâimâ iyilik et; o senden ayrılmayan bir arkadaşın olsun.

915 İyiliğin sana bugün hiç bir zararı yoktur; fakat bugün inan ki, yarın onun faydasını göreceksin.

916 Kötülük bugün faydalı görünse bile, yarın orada bunun zararını görürsün; bunu düşünüp, idrâk et.

917 İyilik sağ ve kötülük soldur; senin solunda cehennem vardır; cennet ise, sağdadır.

918 Bugün kötü ne kadar huzûr içinde olursa-olsun, yarın peşiman olur, azap çeker.

919 İyi insan ne kadar mağdur olursa-olsun, yarın orada peşiman olmaz ve huzûra erer.

920 Ey Ay-Toldı, sen bunu hakikat bil; dünyada iyi ad bırakıp da göçersem, peşiman olmam.

921 Doğru insan ne kadar güzel söz söylemiş; değerli söze temel atan doğru insanların dilidir.

992 Ey iyi, kötü seni istediği kadar hakîr görsün, ben senı ısteyerek ararım.

923 Ey iyi, bana söyle, sana kim doyar; ben ise, tamâmen açım, şimdi bana gel.

924 İyi insan ne kadar düşkün olursa-olsun, râziyim; yeter ki, ben bir iyinin arkadaşı olayım.

925 Beylik bana kötülük ile birlikte gelecekse, istemem; o beylik senin olsun.

926 İnsanın tabiati kötüdür, bunu gözümle görüyorum; huzûru kısa fakat peşimanlığı uzun sürer.

927 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; okursan, mânası anlaşılır; görüşünü keskinleştir.

928 Bak, hangi iyi iyiliğinden dolayı peşiman olmuştur; kötü ne kadar şöhret sâhibi olursa-olsun, sonunda peşiman olur.

929 Kötülük edersen, kötülüğün karşılığı peşimanlıktır; elinden gelirse, kötülüğün inâdına, iyilik yap.

930 Kötü insanı nasıl öğeyim; bu kötü işi nasıl arzu edeyim.

931 Küstahlık, kabalık, aksilik hep kötülerin harektidir; ey büyük!

932 Belâ, mihnet, zahmet, peşimanlık ve keder hep kötülüğün karşılığıdır, ey yiğit!

933 Bu iyi insanı nasıl sevmeyeyim; bu iyi işi nasıl öğmeyeyim.

934 Cömertlik, insanlık, fayda ve iyiliğin hep iyi insandan geldiği şüphesizdir.

935 İyi insan arkadaşların en iyisidir; iyi iş işlerin en iyisidir.

936 Arkadaşın iyi ise, ne istersen iste; yolunun açık olması için iyi arkadaş lâzımdır.

937 Huzûr, arzu, nimet, emniyet, râhat ve bu neş'e, sevinç, hep iyiliğin karşılığıdır.

---

938 Hukümdar ilâve etti: Ey Ay-Toldı, senin sorduğun suâle cevâbım işte bunlardır— dedi.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

939 Ay-Toldı yer öptü, ayağa kalktı ve: — Ey aziz ikbâl, ey iyi kanun — dedi.

940 Dünya kudretini elde ettin, ömrün uzun olsun; huzûr ve iyilik içinde başın esen olsun.

941 Beyliğin ve ihtişâmın zevâl bulmasın; ömrün râhatlık ve sevinç içinde geçsin.

942 Kudret ve azametle bir çok illere hâkim ol; beyliğinin temeli, bu kuvvet sâyesinde, sağlam olsun.

943 Arzun, kurumayan ırmak gibi, akıp-gelsin; saâdetin, ihtiyarlamayan bir hizmetkâr gibi, dâimî kapında dursun.

944 Bütün sevinçlerin hepsi sana gelsin; düşmanın endişe içinde, eriyip-bitsin.

945 Sen her kesin hizmetine lâyıksın; lâyık olana hizmet edilirse, saâdet kapısı açılır.

946 Hizmet etmiş ve hizmet ile arzu ve dileğine kavuşmuş olan insan ne der, dinle.

947 Hizmet etme, edersen, lâyık olana hizmet et; lâyık olan bey hizmetkârın hakkını bilir.

948 Hizmet etme, edersen, cömerd olana hizmet et; bil ki, cömerdin evi altın, kapısı gümüştür.

949 Hasîse hizmet etme, ey hizmet eden insan; yoksa, hayatın boş geçmiş olur ve kendin de kötü olursun.

950 Hasîs kendi malını kendisinden esirger; nasıl olur da başkasının hakkını verir, söyle!

---

951 Ay-Toldı burada sözünü kesti, halktı ve huzûrdan çıktı; sevinç içinde evine yöneldi.

952 O günden itibâren, gündüzleri oturmadan ve geceleri uyumadan, ona hizmette kusûr etmedi.

953 Doğruluk ve samimiyetle çalıştı; hukümdar da onu günden-güne kendisine yaklaştırdı.

954 Böylece bir müddet geçti; Ay-Toldı hizmeti ile her kesi memnûn etti.

XIX.

AY-TOLDI HUKÜMDARA DİLİN FAZÎLETİNİ VE SÖZÜN FAYDALARINI SÖYLER

955 Hukümdar bir gün Ay-Toldı'yı çağırdı; ona yer gösterdi ve oturması için işâret etti.

956 Ay-Toldı yavaşça ve edeple oturdu; gözlerini yere dikti, sesini çıkarmadı.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

957 Hukümdar dedi: — Ay-Toldı, konuş; niçin susuyorsun, sana ne oldu?

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

958 Ay-Toldı dedi: — Ey beylerin beyi, kul beyin yüzünü görünce, ne diyeceğini şaşırır.

959 Hukümdar ne söyleyeceğimi henüz buyurmadı; sormadan, neyi arzedeyim.

960 Bilgilinin sözünü dinle, itirâz etme; sana sorulmadan da söz söyleme.

961 Birini kim, lüzûm görerek, ister ve çağırırsa, söze de ilk önce o başlar.

962 Kendisine bir şey sorulmadan, söze başlayana biri „hayvan" derse, doğru söylemiş olur.

963 Yine bil ki, kendisine bir şey sorulmadan, beylerin huzûrunda konuşan adam da deli ve ahmaktır.

964 Kırmızı dil senin ömrünü kısaltır; selâmet dilersen, onu sıkı tut.

965 Diline hâkim olan insan ne der, dinle; kendisine hâkim olan insan râhat ve huzûr içinde yaşar.

966 Kara başın düşmanı kırmızı dildir; o ne kadar baş yemiştir ve yine de yemektedir.

967 Başını kurtarmak istersen, dilini gözet; dilin her gün senin başını tehdit eder.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

968 Hukümdar dedi: — Sözünü tamâmen anladım, fakat yaşa yan biri nin hiç konuşmaması imkânsızdır.

969 Bil ki, ancak iki türlü insan konuşmaz: biri — bilgisiz, biri de - dilsiz.

970 Dilsizin dili konuşmaz, bilgisizin dili de sözünü saklayamaz.

971 Bilgisizin dili dâimâ kilitli olmalı ve bilgili insan da diline hâkim bulunmalıdır.

972 Bilgilinin sözü toprak için su gibidir; su verilince, yerden nimet çıkar.

937 Bilgili insanın sözü eksilmez; akan duru pınarın suyu kesilmez.

974 Âlimler sulak yerlere benzerler; nereye ayak vururlarsa, oradan su çıkar.

975 Bilgisiz insanın gönlü kumsal gibidir; nehir aksa, dolmaz; orada ot ve yem bitmez.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

976 Ay-Toldı yine dedi: - Hukümdar bilir ki, bu dilin zararı insanın hayatına bile mal olur.

977 İnsan, yaşadığı müddetçe, söz söylemez olurmu; lâkin gerekeni söyler, saklamaz.

978 İnsanın konuşması için kendisine bir şey sorulmuş olmalı sorulmadığı takdirde, ağzını açmamalıdır.

979 Ey hukümdar, iyice düşünürsen, sormak — erkektir; cevap vermek de — dişidir.

980 Dişi için bir erkek koca olur; eğer doğarsa, bunlardan iki çocuk doğar.

F. 6

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

981 Hukümdar: — Anladım — dedi — sözlerinin hepsi doğru; yine soracağım bir başka sözüm daha var.

982 Dilin zararını söyledin, işittim; onun faydası varmı?, bunu da doğruca söyle.

983 Şimdi sen sâdece dilin zararından korkar ve konuşmazsan, bütün faydalı sözlerin olduğu yerde kalır ve bir fayda temin etmez.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

984 Ay-Toldı dedi: — Eğer bu dilim dönerse, söyleyeyim; sözün faydası çoktur.

985 Boş söz bilgisizin ağzından çıkar; bilgisiz adama âlim hayvan der.

986 Boş ve densiz konuşan — ayak takımıdır; onun başını yiyen de bu boş sözlerdir.

987 Söz boş yere söylenirse, çok zarar getirir; söz yerinde söylenirse, faydalı olur.

988 Avâmın karnı doyarsa, bak, öküz gibi yatar; boş sözler ile avunur ve vücûdunu besler.

989 Sâdece yiyen, doyan ve yatan — hayvandır; bu hayvan dediğim, onun tabiatidir.

990 Bilgili insanlar vücûtlarını yıpratırlar; bilgi ile avunurlar ve rûhlarını beslerler.

991 Vücûdun nasîbi hep ağızdan girer; rûhun nasîbi ise, doğru sözdür ve kulaktan girer.

992 Bak, bilginin iki alâmeti vardır; bu iki şey ile insan bahtiyar olur.

993 Bunlardan biri dildir, biri boğazdır; insan bu ikisine hâkim olursa, çok fayda görür.

994 Bilgilinin boğazına ve diline hâkim olması lâzımdır; boğazını ve dilini gözeten bilgililere ihtiyac vardır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

995 Hukümdar: — Anladım, bu böyledir — dedi — sözün esâsı nedir ve söz kaç kısma ayrılır?

996 Söz nereden çıkar ve nereye varır; ey bilgili, bana bunu da izah et.

997 Sözün ne kadarını söylemeli, ne kadarını söylememeli; bilgili ve akıllı hakîm bu hususta ne der?

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

988 Ay-Toldı cevap verdi: — Sözün yeri sırdır; söz ondur, fakat biri söylenmelidir.

999 Biri söylenebilir, dokuzunun söylenmesi yasaktır; yasak sözler aslında-esâsında hep fenadır.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1000 Hukümdar tekrar dedi: — Sözün ne kadar faydası ve ne kadar zararı vardır; bana izah et.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1001 Ay-Toldı dedi: — Sözün faydası büyüktür; söz yerinde kullanılırsa, kulu yükseltir.

1002 Söz sâyesinde kara yerdeki mâvi göğe yükselir ve baş-köşeye geçenlerden olur.

1003 Eğer dil söz söylemesini bilmezse, mâvi gökte olanı yere indirir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1004 Hukümdar yine dedi: — Söz ne zaman çok ve ne zaman az addedilir bunu da bana izah et.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1005 Ay-Toldı dedi: — Fazla söz, sormadan söylenip, insanı usandıran sözdür.

1006 Az söz ise, sorulduğu zaman söylenen ve bir ihtiyâcı karşılayan sözdür.

1007 Dilini güzel sözle süsleyen ve onun yüzünü açan şâir bu vâdide şöyle bir söz söylemiştir:

1008 Sözü güzel ve iyice düşünerek söyle; ancak sorulduğu zaman söyle ve kısa kes.

1009 Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1010 Hukümdar dedi: — Bu sözü de anladım; bir suâlim daha var, onu da saklama, söyle.

1011 Sözün doğrusunu kimden dinlemeli ve sözü kime söylemeli; bunu bana anlat.

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1012 Ay-Toldı dedi: — Sözü bilenden dinlemeli ve sonra bilmeyene söylemelidir.

1013 Lüzûmlu sözü büyüklerden dinlemeli ve ona göre hareket etmeleri için, küçüklere söylemelidir.

1014 Çok dinlemeli, fakat sözü birer-birer söylemeli; bilgili hakîm bana böyle dedi.

1015 Çok söylemekle insan âlim olmaz; çok dinlemekle âlim baş-köşeyi bulur.

1016 İnsan, dilsiz de olsa, bilgili olabilir; fakat sağır olursa, bilgiyi elde edemez.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI 'YA SUÂLİ

1017 Hukümdar tekrar dedi: — Bu da anlaşıldı; bir suâlim daha var, onu da sorayım.

1018 Dili susturmalımı, yoksa söyletmelimi; sözü açmakmı daha iyi, yoksa saklamakmı?

AY-TOLDI 'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1019 Ay-Toldı dedi: — Hukümdara arzedeyim; dil ile söylenmezse, bilgi öylece kalır.

1020 Dile yalnız söğmek olmaz, öğülecek tarafı da çoktur; sözün de öğülecek ve söğülecek tarafları vardır.

1021 Bütün canlılar, bütün bu sayısız mevcûdat Tanrının birliğine dil ile şehâdet getirir.

1022 Tanrı yüz binlerce mahlûku yarattı; onların hepsi Tanrıyı dilleri ile öğerler.

1023 Vücût sâhibi insana lâzım olan şeylerden biri — dil ve söz, biri de — gönüldür.

1024 Tanrı gönülü ve dili doğru söz için yarattı; sözü eğri olanları zorla âteşe atarlar.

1025 Söz doğru söylenirse, faydası çoktur; eğri söz dâimâ mezmûmdur.

1026 Doğru söyleyecekse, dilin kımıldasın; sözün eğri ise, onu saklamalısın.

1027 Konuşmayan kimseye dilsiz derler; çok söyleyenin adı ise, gevezebaşıdır.

1028 İnsanların itibarsızı geveze olanıdır; insanların itibarlısı cömert olanıdır.

1029 Hukümdar bu sözleri işitti ve sevindi; gözlerini göğe dikti, elini kaldırdı.

1030 Tanrıya şükür etti, onu çok öğdü ve dedi: — Ey rabbim, sen merhametli ve azizsin.

1031 Bana bütün iyilik senden geldi; ben senin günahkâr ve kusurlu bir kulunum.

1032 Huzûr, dünya, devlet ve her türlü iyilikleri, hâsılı bütün dileklerimi verdin.

1033 Bu ihsanlara şükürden ben âcizim; ey asîl, bunun şükürünü sana karşı yine sen edâ et.

1034 Sözlerini burada kesti, hazinelerini açtı; fakir-fukaraya çok mal dağıttı.

1035 Hükümdar Ay-Toldı 'yı taltif etti; ona karşı dili ile medihte ve eli ile ihsanda bulundu.

1036 Ona vezirlik, unvan ve mührü ile tuğ, davul ve zırh verdi.

1037 Bütün memleket üzerinde ona nüfûz verdi; düşmanı boynunu büküp, ordadan kayboldu.

1038 Ay-Toldı bütün işleri yoluna koydu; bu ikbâl devresinden istifâde ederek, bir çok işler yaptı.

1039 Halk zenginleşti ve memleket nizâma girdi; halk hukümdara duâlar etti.

1040 Halk kurtuldu ve zahmet denilen şey ortadan kalktı; kuzu ile kurt birlikte yaşamağa başladı.

1041 Memleketi tanzim edildi, idâresi düzeldi; hukümdarın saâdeti günden-güne arttı.

1042 Bir müddet böyle huzûr ve âsâyiş içinde geçti; halkın ve memleketin her işi yoluna girdi.

1043 Memlekette yeni şehir ve kasabalar çoğaldı; hukümdarın hazinesi altın ve gümüş ile doldu.

1044 Hukümdar râhat etti ve huzûra kavuştu; şöhreti ve nüfûzu dünyaya yayıldı.

XX.

SAÂDETİN DEVAMSIZLIĞINI VE İKBÂLİN DÖNEKLİĞİNİ SÖYLER

1045 Ay-Toldı arzu ve dileğini tam elde ettiği zamanda, süreksiz saâdet ihtiyarladı ; ona arka ve destek olan şeyleri birer-birer yıktı.

1046 Bilgili hakîm de buna uygun bir söz söylemiştir: — Nimet tam olunca, insan yiyecek bir şey bulamaz.

1047 Yine bu hususta bilgilinin daha iyi bir sözü vardır: — Nimet tam olursa, insanın ömrü tükenir — der.

1048 Bilgili çok iyi bir söz söylemiş; âlimin sözü, bilgisiz için, göz olur.

1049 İnen yükselir, yükselen iner; parlayan söner ve yürüyen durur.

1050 Her şey kendi kemâlini bekler; tam kemâle erişince, tekrar zevâle başlar.

1051 Bu Ay-Toldı her isteğine kavuştu; ömrünü tamamladı, malı-mülkü kaldı.

1052 Dolun ayı tekrar küçülmeğe başladı; parlak yazı sert kışa döndü.

1053 Âhenk içinde bulunan unsurlar arasında fesat baş gösterdi; biri tahakküm etti, diğerlerini bastırdı.

1054 Unsurların durumu değişti; yiyeceği çiğ geldi, gönülünü bir sıkıntı kapladı ve ağır bir hastalığa tutuldu.

1055 Unsurlar bozuldu, kuvveti azaldı; dik vücûdu, yaş söğüt dalı gibi, büküldü.

1056 Ağır hastalık geldi; onu tutup, yere vurdu; acılar içinde inleyerek, yatağa düştü.

1057 Etrâfına tabipler toplandı, nabzına baktılar; bu hastalık ve râhatsızlığın ne olduğu hakkında fikirlerini söylediler.

1058 Biri: — Şimdi bunu kan tutmuş, damarını açmak ve kan akıtmak lâzımdır — dedi.

1059 Biri: — Müshil içirmeli; kabız olmuş, şimdi onu boşaltmak gerek — dedi.

1060 Biri şerbet hazırladı ve gül-suyu kattı; biri lüzûmlu gördüğü bir içki yapıp verdi.

1061 Yapmadıkları tedâvi, vermedikleri ilâc kalmadı; faydalı gördükleri her şeyi verdiler.

1062 Fakat hiç bir fayda etmedi; hastalığı günden-güne arttı, kuvveti günden-güne azaldı ve gittikçe şuûrunu kaybetti.

1063 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; takvâ sâhibi olanlar, dâimâ ileri gelen insanlardır.

1064 İster şelise kat, ister tiryak yap; ister matrıdus karıştır, ister müshil ver.

1065 İster tabip getir, ister kam; ölmekte olana hiç bir ilâc fayda vermez.

1066 Ey hayatta olan, gâfil olma; bugün dirisin, fakat bir gün muhakkak öleceksin.

1067 Hukümdar Ay-Toldı'nın hâlini işitti; ölümün öncüsü olan hastalık onu eline geçirmişti.

1068 Hâlini sormak için, hukümdar Ay-Toldı'ya geldi; onun yataktaki hâlini gördü.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

1069 Hukümdar sordu: — Nasılsın, bu hastalığın nedir; uykun nasıl?

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1070 Ay-Toldı: — Ey devletli hukümdar — dedi — beni devâsı olmayan bir hastalık yakaladı.

1071 Ayım dolun ay idi, küçüldü; güzel bir şekil ve şemâyilim vardı, o güzellik şimdi elden gidiyor.

1072 Güneşim sevinç içinde doğardı, şimdi batmak üzeredir; gecem artık aydınlanmayacak.

1073 Güvendiğim hayat ortadan kayboldu, kararsız dünya benden yüzünü çevirdi.

1074 Sevinç, arzu ve nimetleri geride bırakıp, endişe, kaygı ve mihnetlere doğru gitmek üzereyim.

1075 İşte bugün senden ayrılıyorum; peşimanlıkla ve ıstırapla inleyerek, gidiyorum.

1076 Halkın başında bulunan ve insanların iyisi olan, hakîm il beyi ne der, dinle.

1077 Gelen devlet insanların istedikleri gibi hareket etse ve tekrar geçip-gitmese idi, ne iyi olurdu.

1078 Ölüm olmasa ve insan bâki kalsa idi, beylik ne güzel bir şey olurdu.

1079 İnsan ihtiyarlamayıp dâimâ aynı kalsa idi, bu gençlik günleri ne hoş olurdu.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1080 Hukümdar: — Ay-Toldı, bu sözleri bırak — dedi — ey temiz kalpli, böyle sözler söyleme.

1081 Her kes hastalanır, bakarsın, tekrar iyileşir; ey kudretli insan, bu hastalık yalnız senin için değildir.

1082 Niçin böyle nâhoş şeyler söylüyorsun; niçin böyle mâneviyâtını bozuyorsun.

1083 Ben hayatımda seninle teselli buluyordum, şimdi sözün değişti; bu sözlerin bana üzüntü veriyor.

1084 İnşallah Tanrı seni iyi edecektir; böyle sözler ile yüreğimi dağlama.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDARA CEVABI

1085 Ay-Toldı dedi: — Ey devletli hukümdar, bu hastalığa deva yoktur, ilâcını arama.

1086 Doğan her kes olmeğe, yükselen her şey düşmeğe mahkûmdur.

1087 Her yokuşun bir inişi, her tepenin bir çukuru, her sevincin bir kederi ve her acıya karşı bir lezzet vardır.

1088 Benim dönek huylu ve kararsız olduğumu ben sana vaktiyle söylemiştim.

1089 Bununla da sana kendi mâhiyetimi anlatmıştım; bana gönül bağlamamalı idin.

1090 Ben gidiyorum, sen bundan hiç şüphe etme; doğan bir kimsenin ölmeyeceğini söylerlerse, inanma.

1091 Sana güvenilmez — diye, şimdi bana söğme; dünyaya da güvenme, o da seni bırakacaktır.

1092 Cefa etti — diye, sen beni ayıplama; sana benden daha çok cefa eden bu dünyadır.

1093 Gâfil olma, benden sonra sen de öleceksin, bu dünyaya inanma, elinden gelirse, ona güvenme.

1094 Ey sultanım, sana daha hizmet etmeden, sen beni ağırlamıştın; fakat ben bu hizmeti nerede yerine getirebildim.

1095 Benim ölümüm kendi isteğim ile değildir; gelip-gitme bugün olan bir şey değildir.

1096 Ben, elimde olmayarak ve istemeyerek, gidiyorum; çünkü ölümden kaçıp-sığınacak bir yerim yoktur.

1097 Yok idim, Tanrı beni yarattı ve yetiştirdi; küçük çocuk idim, o beni büyüttü.

1098 Tüysüz idim, sakal bitirdi; kuzgun gibi kara idim, kuğu gibi beyaz yaptı.

1099 Boyum ok gibi idi, büküldü; ömür tükendi, vaktim geldi.

1100 Bilgisi geniş hakîm yine iyi söylemiş; ey mes'ûd insan, sen bunu dinle.

1101 Artık başında kuğu rengi beliren insan gayret etmelidir ki, gönülü de kuğu gibi ak olsun.

1102 Kimin düz fidan gibi boyu bükülürse, artık onun gönülünü doğrultma vakti gelmiştir.

1103 Kara saç ve sakal ağarınca pusuda yatan ölüme iyice hazırlanmak lâzımdır.

1104 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; ey iyi insan, sen bunu dinle.

1105 Kara saçın ağarması ölümün işâretidir; o yaşayana hayatın kıymetini arttırır.

1106 Çok nimete nâil oldun ve hayatı tattın; unutma ki, yakında seni de ölüm yiyecektir.

HUKÜMDARIN AY-TOLDI'YA CEVABI

1107 Hukümdar dedi: — Ey Ay-Toldı, acele etme, sabırlı ol; hastalık yarın günahların kefâreti olacaktır.

1108 Bütün hasta olanlar ölselerdi, dünyada rızık yiyecek insan kalmazdı.

1109 Tanrı bu hastalıktan seni kurtaracaktır; gönlünü çökertme, müsterih ol.

1110 Hukümdar duâ etti; elini kaldırarak, Tanrıdan şifâ diledi.

1111 Hukümdar kaygı ve üzüntü ile kalkıp, oradan çıktı; üzgün-üzgün dönüp, saraya girdi.

1112 Belki ona faydası olur — diye düşündü ve fakirlere sadaka olarak, çok eşya ve mal dağıttı.

1113 Ölüme karşı gümüş fayda etse idi, insan gümüşü kendisine fidye yapardı.

1114 İnsan ölüme karşı fidye verebilse idi, hukümdarlar fidye verir ve ölümden kurtulurlardı.

1115 Ay-Toldı'nın hastalığı ağırlaştı ve ümidini keserek, canından elini yudu.

1116 Peşiman oldu ve: — Ey hayat, ey güzellik, ne yazık ki, sizi boşuna harcadım — dedi —

1117 Ömrümü gafletle geçirdim, gençliğimi boşu-boşuna sarfettim.

1118 Ben hayata kaçmış bir kaçak idim; şimdi ecel beni yakaladı ve geri gönderiyor; sözün ne faydası var.

1119 Aç gözlüllük ile dünya malını topladım; mal kalıyor, ben ise, bugün her şeyi bırakıp, yokluk içinde gidiyorum.

1120 Çok defa başkalarına elimi ve dilimi uzattım; işte ölüm geldi, yakaladı ve nefesimi kesti.

1121 Böylece çok nedâmet getirdi ve çok ağladı; fakat peşimanlığı ölüm karşısında fayda etmedi.

1122 Bu insan oğlu ne kadar âcizdir; ömrünü dilediği gibi geçiremez.

1123 İnsan dileğine kavuşsa, yaşamasını bilmez; yaşasa da, dileğine kavuşamaz, ey hakîm.

1124 Bir ara râhata kavuşsa, kendisini unutur; emrinin mâvî göklerin üstünde hüküm sürdüğünü zanneder.

1125 Bir az itibar kazanırsa, mağrur ve kabadayı olur; ölüm yakaladığı zaman da, süklüm-püklüm onun arkasından gider ve peşimanlık içinde ölür.

1126 Yiyip, karnı doydumu, deve aygırı kesilir; eğer karnı acıkırsa, bile-bile zehir yer.

1127 Kederden zayıflar, râhattan usanır; sevdiğini bulur, bulunca, çabuk yerer.

1128 Bu Ay-Toldı da peşiman oldu, uzun müddet sustu; sonra şöyle dedi: — Ben doğru yolu kaybetmişim.

1129 Niçin bu altın-gümüşü topladım, niçin bunları yoksullara dağıtmadım.

1130 Ah, sanki niçin bu iyi işi bıraktım; sanki niçin bu günahsız insanlara kötü sözler söyledim.

1131 Bütün iyiliklerimi önceden göndermeli idim; bunlar bana yarın muhakkak faydalı olurdu.

1132 Bugün bu peşimanlığımın ne faydası var; ölüm yakaladı, sözümü ve sesimi kesti.

1133 Bak, keskin gözlü, doğru sözlü ve merhametli insan ne der.

1134 Bütün canlılar için ölüm bir kapıdır; yürüyenlerin hepsi bu kapıdan geçer.

1135 Hayat nedir, ölüm nedir; nereden geliyorum, nereye gidiyorum?

1136 Ölecek olduktan sonra, sanki niye doğdum; ağlayacak olduktan sonra, sanki niye güldüm.

1137 Dünyada ölümden daha güç ne var! — Her doğan insan böyle diyerek ölür.

1138 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; bunun mânasını anlayan kimsenin gözü açılır.

1139 Dünyada ölümden daha ağır ne var; ölümü düşünürsen, bütün zevkler kaybolur, gider.

1140 Ölüm uçsuz-bucaksız bir denizdir; iyice dikkat edersen, dipsiz bir çukurdur.

1141 Ölümü bilen onu bilmezlikten gelirse, ölüm yakalayınca, bunu söylemekten bir fayda çıkmaz.

1142 Dünya zevkleri ile oyalanarak, gaflet edenler, ölüm yakalayınca, uyanırlar; fakat artık ellerinden bir şey gelmez.

1143 Çok mal aç gözlüyü doyurmaz; ecel gelince, peşiman olur, fakat artık işini yoluna koyamaz.

1144 Mağrûr insan dönek devletle avunarak, ona güvenir; fakat kara toprak altında peşimanlıkla yüreğini parçalar.

1145 Ey fâni insan, dâimâ sevinç içinde avunup-gülen kimseler ağlamalara hazır olmalıdırlar.

1146 Akıllı ve bilgili insan ne der, dinle; buna göre hareket edenler bundan istifâde ederler.

1147 Kim âhiretini mâmûr etmek isterse, her iki dünyayı harâp etmesin.

1148 Ey yumuşak huylu insan, kötülük etme; hem hareketin, hem de sözün ile bugün iyilik et.

1149 Ay-Toldı peşiman olup, çok ağladı, fakat bu hâlinde peşimanlığı fayda etmedi.

1150 Fakirlere altın-gümüş dağıttı; akrabalarına çok öğüt ve nasihatlerde bulundu.

1151 Gözünü göğe dikti ve: — Ey rabbim, ben senden başka bir tanrı tanımadım — dedi —

1152 Yarattın, yetiştirdin ve beni büyüttün; biliyorum ki, bu senin fazıl ve keremin ile oldu.

1153 Ben sana bütün bu varlığım ile tapınıyordum; işte ecel geldi, sözümü kesti.

1154 Sığınacak yerim yok, artık bir şey bilmiyorum; senin rahmetin benim yardımcım olsun.

1155 Küstahlıkla bir çok kötülükler yaptım; ey aziz olan rabbim, sen beni rahmet ve şefkatin ile af ve mağfiret et.

1156 Hayatım, yazık ki, beyhûde geçti; vaktimi ve beylik zamanımı, yazık ki, boşuna harcadım.

1157 Sözünü kesti ve bir müddet durup, düşündü; fakat oğlunu görünce, tekrar gözünü yaş bürüdü.

XXI.

AY-TOLDI 'NIN OĞLU ÖĞDÜLMIŞ 'E NASIHAT VERDIĞINI SÖYLER

1158 Bu Ay-Toldı 'nın bir tek oğlu vardı bu çocuğun yaşı henüz küçük idi.

1159 Adı Öğdülmiş idi; soyu temiz, yüzü güzel ve huyu iyi idi.

1160 Oğlunu yanına çağırdı; tutup kucakladı ve gözünden sel gibi yaş akıttı.

1161 İşte, oğlum — dedi — şimdi ben gidiyorum; bak, evim-barkım, malım-mülküm sana kalıyor.

1162 Sen benim gözümün nûru idin, şimdi senden ayrılıyorum, sen sağ ve esen kal.

1163 Bir türk veziri de çok güzel söylemiş: — Oğul-kız, hakikatte, gören gözün nûrudur — demiştir.

1164 Oğul-kız derdi dipsiz bir denizdir; oğul-kız al yanağı soldurur.

1165 Bir kimsenin karısı ve oğlu-kızı varsa, o adam nasıl râhat uyuyabilir.

1166 Oğul-kızdan dolayı baba dâimâ eziyet çeker; fakat oğul-kız babasının adını dahi anmaz.

1167 Ay-Toldı dedi: — Ey oğul, sözümü unutma, bunu can kulağı ile dinle.

1168 Dikkat et, ben senin baban idim, adım Ay-Toldı idi; şimdi hâlime bak.

1169 Ay-Toldı 'nın artık hayatı doldu; bak, şimdi nedâmetle inliyor, fakat bunun faydası yoktur.

1170 Bu hayat tatlı idi, ölüm acıdır; ölüm yakaladı, bundan kaçış yolu nerede.

1171 Bu dünyaya gönülümü vererek, avundum; bak, o benden usandı, bana vefa göstermedi.

1172 Dünya beni aldattı; severek, yanına çağırdı; ona gönül verdim, fakat benden çabuk bıktı.

1173 Dünya cefa etti, bu saâdet ihtiyarladı; bu söze inan, seni de aldatmasın.

1174 Bütün lüzûmlu işleri olduğu yerde bıraktım; nefse uyarak, lüzûmsuz işler ile uğraştım.

1175 Hayat, bir kasırga gibi, geçti, gitti; şimdi hâlime acıyarak, boş yere inliyorum.

1176 Rüşvet veya mal ile işim düzeltilemez, bugün elimden tutacak kimsem yoktur.

1177 Gaflet uykusundan uyanmış ve ölümün ne olduğunu iyice anlamış olan insan ne der, dinle.

1178 Ölümü görünce, hakîmin bilgisi gitti, akıllının aklı kayboldu ve akılsız kaldı.

1179 Bu ölüm pençesi ne kötü bir şeydir; onun insana çarpması ne kadar fena oluyor.

1180 Süslü ve mâmûr sarayları virâneye çeviren ölümdür; bütün cemiyetleri darma-dağın eden ölümdür.

1181 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; ey anlayan insan, sen bunu oku.

1182 Dünyada ne var ki, ona karşı bir tedbir bulunmasın; ne tedbir var ki, ona karşı bir çâre bulunmasın.

1183 Her şey için bir tedbir, usûl ve çâre vardır; fakat ölüme karşı yoktur, ölüm çâresizdir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA SUÂLİ

4 Oğlu babasının sözünü dinledikten sonra, yüzünü ona doğru çevirerek, söze başladı.

5 Ey baba — dedi — sana bir suâlim var; onu sorayım, sen cevâbını bana ver.

6 Bu dünyada çok yaşadın, bir çok bilgi edindin; fazîlet ve meziyetler elde ettin.

7 Sordun, öğrendin; her şeyi görüp anlayarak, tecrübe ederek yaşadın.

Ölüme karşı her hangi bir çâre var mı? eğer varsa, ey zeki âlim, ölüme karşı o çâreye baş vur.

Eğer başka bir tedbir ve çâre yoksa, bütün malını ve hazîneni, hepsini dağıt.

Hazîne ve mal baş için fidye olabiliyorsa, sen sağ ol, altın-gümüş tekrar yerine gelir.

Gözü tok, başkaları üzerinde tuz-ekmek hakkı olan, cömertlerin nâmlısı ne der, dinle.

Malını insanlara dağıt, yedir ve içir; mal seni kullanacağına, sen onu kullan.

İnsana esenlik gerek, mal eksik olmaz; kuş için hayat gerek, yem eksik olmaz.

İnsan hayatta oldukça, dileğini elde edebilir; başı, vücûdu sağ oldukça, her isteğine kavuşabilir.

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

Ay-Toldı cevap verdi: — Ey oğul, sözümü dinle bu işten vaz geç.

Ölüme karşı altın-gümüş fayda etmez; ölüme bilgi ve akıl da mâni olamaz.

Ölümü dünya malı önleyebilse idi, beylerin beyi ölmez idi.

Hakîmlere hikmetleri fayda etmedi; bilginlere bilgileri yardım etmedi.

1199 Ölüme karşı ilâc ve devâ fayda etse idi, tabipler ebediyen hayatta kalırlardı.

1200 Ölüm karşısındakilere göre muâmele etse idi, mübârek peygamberler ölmemiş olurlardı.

1201 Doğan her canlıyı ölecek bil; ölmek için doğanlardan diri kalan hani, kim var.

1202 Bu dünya bir konak yeridir, gelen geçer; o her şeyi yiyen büyük bir ejderha gibi, yedikçe acıkır.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

1203 Öğdülmiş dinledi ve: — Ey baba — dedi — ölümün dâimâ seni tâkip ettiğini iyice bildiğin hâlde,

1204 Niçin ona göre hareket etmedin ve neden şimdi inleyerek, onu çekiştiriyorsun?

1205 Geride kalması mukadder olan malı niçin topladın; ihtiyacından artan malı niçin başkalarına dağıtmadın?

1206 İnsan gaflet içinde yaşarsa, peşiman olması ve kendisini suçlu bulması lâzımdır.

1207 Ey baba, bugün peşiman olmanın ve inleyerek, başını yerden-yere vurmanın ne faydası var?

AY-TOLDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1208 Ay-Toldı dedi: — Ey oğlum, dinle; bana bak, sen gâfil davranma, âhiret işini yoluna koy.

1209 Gaflet beni mahvetti, ben peşimanım; sen uyanık dur, gâfil olma, ey güzel yüzlüm!

1210 Ne kadar doğan varsa, ölmek için doğmuştur; ne kadar dirense de, sonunda zorla götürürler.

1211 Ölecek insanların hepsi zamana rehindir; vaktı gelince, bak, bir adım bile atamaz.

212 Şâirin buna benzer bir sözü vardır; eğer anlaşılırsa, mükemmel bir sözdür.

213 Her şeyin bir vaktı vardır, günü bellidir; nefes alıp-vermenin sayısı bellidir.

214 Yıl, ay ve gün nasıl geçiyorsa, hayat da öyle geçer; geçip-giden günler seni de muhakkak alıp-götürecektir.

215 Ay-Toldı sözüne devam etti ve: — Ey oğul — dedi — ben ne hâlde gidiyorum, beni gör ve uyan.

216 Tek düşüncem sensin, bu endişe ile gidiyorum; sen bugün küçük yaşta, bensiz kalıyorsun.

17 Benden sonra ne olacaksın; benim bundan başka bir düşüncem yoktur.

18 Baba oğlunun yetişmesi için emek sarfederse, oğlu o terbiye altında, iyi olarak yetişebilir.

19 Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altında yetiştirirse, annesi ve babası bundan dolayı saâdet duyar.

20 Eğer onu sıkı bir terbiye altında yetiştirecek biri bulunmazsa, o çocuk heder olur; sen artık ondan ümidini kes.

21 Çocuk babası âlim ve zeki ise, oğluna dâimâ sıkı bir terbiye vermelidir; bunun usûlü, çâresi budur.

22 Tecrübeli, yaşını başını almış ve çocuk sâhibi insan ne der, dinle.

23 Kimin çocukları nâz içinde yetiştirilirse, o kimseye ağlamak düşer; keder ona mukadderdir.

24 Baba çocuğunu küçüklüğünde başı-boş bırakırsa, kabahat ve suç çocukta değil, babadadır.

5 Çocukların tavrı, hareketi kötü ise, o kötülüğü baba yapmıştır; çocuğu iyi olmaktan mahrûm eden odur.

6 Baba çocuğunu sıkı bir terbiye altına alıp, ona her şeyi öğretirse, çocuğu yetişip-büyüyünce, sevinir.

7 Ey baba olan, çocuğunu sıkı terbiye et; arkadan gelenler sana gülmesinler.

8 Çocuklara fazîlet ve bilgi öğretmeli ki, onlar iyi ve güzel yetişsinler.

ÖĞDÜLMİŞ'İN AY-TOLDI'YA CEVABI

1229 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey baba, senin kaygun ile yanıp-tutuşuyorum — dedi —

1230 Ne olurdu, senden sonra yaşamasa idim ve senin bu ıstıraplarına şahit olmasa idim.

1231 Bir de merhametli rabbim, senin yerine, benim canımı alsa idi de, bana bu acıyı göstermese idi.

1232 Eğer senin yerine benim canımı almaz ve ecel sana gelirse, demek bu ecel ezelden mukaddermiş.

1233 Niçin kederleniyorsun, bu ağlama niçin; gelen Tanrı emridir, ağlamağı bırak.

1234 Eğer dünya ve devlet arkada kaldığı için ağlıyorsan, ağlama; zorla bunun önüne geçilmez.

1235 Eğer sen bu çeşitli mimetler arkada kadığı için ağlıyorsan, bırak; bunlar da ağlamağa değmez.

1236 Senden önce dünyanın zevkini tadan çok kimse, ah-vah ederek, onu bırakıp gitti.

1237 Sen şimdi bu zâlim dünyanın sana cefa edeceğini biliyordun, kendin gâfil davrandın.

1238 Bir insan bütün dünyaya tamâmen sâhip olsa bile, sonunda dünya kalır; onun kısmetine ancak iki bez düşer.

1239 Eğer sen geçirdiğin hayat için peşiman oluyorsan, haklısın; durmadan ağla, göz yaşın kurumasın.

1240 Fakat geçirdiğin günler bir daha geri gelmez; ne yaptınsa-yaptın, artık karanlık âlemi seni bekliyor.

1241 Bu kaygı ve endişe benim için ise, hiç endişe etme; bilâkis, müsterih ol.

1242 Sen yaratılmış idin, her yaratılan ölür; yaratılan ölür, ama yaratan kalır.

1243 Sen benim için çok merhametli ve cömert bir baba idin; fakat yaratan senden daha merhametlidir.

1244 Seni o yarattı, o sana saâdet verdi; bana da vermeyecekmi; buna iman et.

1245 Değersize değer ondan gelir; küçük büyüklüğü onun ihsânı ile bulur.

1246 Dikkat edersen, akıllı insanın buna uygun bir sözü vardır; akıllı insanın sözü akılsız için gözdür.

1247 Gerçek aziz o azizdir ki, azizlere izzet ondan gelir; izzet ve aziz şimdi nâdirdir.

1248 Değersize kıymet, küçüğe büyüklük, büyüğe yükseklik ve ikbâl veren odur; kötüler ona sığınırlar.

1249 Ay-Toldı oğlunun sözlerini dinledi; elini kaldırdı, gözünü göğe dikti.

1250 Oğluna akıl verdiği için, Tanrıya çok-çok şükür etti.

AY-TOLDI 'NIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

1251 Ay-Toldı dedi: — Ey oğlum, şimdi içim râhat etti; Tanrının fazlı ve keremi ile, saâdet içinde yaşa.

1252 Akıllı bir insan, dikkat edersen, şu sözü çok doğru söylemiş; onun mânasını bil ve iyice dikkat et.

1253 Tanrı kime akıl, anlayış ve bilgi verirse, o bütün arzularına nâil olur.

1254 Kimin tavrı iyi ve hareketi uslu-başlı olursa, o bütün dileklerine kavuşur, güneşi ve ayı parlak olur.

1255 Bu iyi davranış bütün iyilikler için bir sermâyedir; hareketi iyi olursa, insan bin türlü sevince kavuşur.

1256 Ay-Toldı tekrar elini kaldırdı, Tanrıya çok hamd ve senâ etti.—

1257 Ey rabbim, sen her şeyi yarattın; sayısız mahlûkların rızkını ihsan edersin — dedi —

1258 Beni yarattın ve saâdet içinde yükselttin; ben senin kusurlu, günahkâr ve âsî bir kulunum.

1259 Bu zamana kadar sen bana çok lutuf ve ihsanda bulundun; bütün arzularımı yerine getirdin, dünyanın en iyi nimetlerini bana verdin.

1260 Bütün arzu ve nimetlere tamâmen nâil oldum; ey iyi rabbim, sen beni her bakımdan sevindirdin.

1261 Hükmün bugün bana ulaştı, işte gidiyorum; bir tek oğlum vardı, onu da şimdi bırakıyorum.

1262 Baba idim, şimdi bu baba ölüyor; ey rabbim, sen dirisin, ona saâdet ver.

1263 Onu refâha yakın ve belâdan uzak tut; her iki dünyada onun yardımcısı ol.

1264 Kötülükten koru, iyiliğe ulaştır; onu yiyecek ve giyeceğe muhtac etme.

1265 Gönülden gelen iyi duâlar etti; ey iyi duâ, sen bütün belâları defet.

1266 Dinle, takvâ sâhibi ne der; takvâ sâhibi olan kimse insanların başıdır.

1267 Tanrı kime inâyet ve yardım ederse, o kimse her iki dünyada mes'ûd olur.

1268 Tanrı hangi kula muzâheret ederse, o her iki dünyada dileğine kavuşur.

1269 Tanrının fazlı kimin üzerine olursa, o bütün arzu ve nimetlere erişir.

1270 Akıllı insan buna uygun bir söz söylemiştir; kim akıllı insanın sözünü tutarsa, işi iyi gider.

1271 Tanrı kimi gözetirse, o gözetilir, dileğini bulur ve nimetin iyisine nâil olur.

1272 Hangi kul Tanrıya inanırsa, kendisine belâ ve kaygı kapılarını kapamış olur.

1273 Ay-Toldı devam etti ve: — Ey oğul, anla dedi ölümü unutma, onu dâimâ düşün ve uyanık bulun.

1274 Hayata inanma, yel gibi geçer; gâfil olma, bu dünyadan çabuk göçersin.

1275 Ben seni tamamiyle Tanrıya emânet ettim; o dilerse, gözetir ve nimetini tattırır.

1276 Bu düşünceler içinde peşimanlıkla ağlayıp-sızlayarak, işte bugün senden ayrılıyorum.

1277 Benden sonra ne yapacağını sana anlatabildiğim kadar söyleyeyim, dinle.

XXII.

AY-TOLDI 'NIN OĞLU ÖĞDÜLMİŞ 'E ÖĞÜT VERDİĞİNİ SÖYLER

1278 Gönlünü ve dilini doğru tut, Tanrı'ya kulluk et; gâfil olma, yarınki işini şimdiden düzene koy.

1279 Her türlü iyiliği ve kötülüğü Tanrı hukmü bil; Tanrıya inan ve ona kulluk et.

1280 Neye ihtiyacın varsa, ondan dile; bil ki sana yardım edecek ondan başka bir kuvvet yoktur.

1281 Onun bütün emirlerine itâat et, Tanrı seni bugün de yarın da aziz eder.

1282 Tavır ve hareketin doğru olsun, doğru yoldan sapma, alçak gönüllü ol, tevâzû ile söz söyle, büyük söz söyleme.

1283 Ben bu dünyada bir müddet yaşadım, şimdi gidiyorum; düşün, iyice bak, dünya bana ne yaptı, gör.

1284 Bu dünya için kendini ateşe atma; başkasının malını alma, kimseye zulüm etme.

1285 Ben toplamasını bildim, fakat yemesini bilemedim; günüm geçti, son peşimanlık da fayda etmedi.

1286 Malım sana kaldı, bana ancak yük oldu; huzûr içinde yemekte devam et, güle-güle kullan.

1287 Bu toplanmış olan mal, tutmasını bilirsen, sana kâfidir; her iki dünyada yüzünü güldürür.

1288 Tutmasını bilmezsen, bir bu kadar mal daha olsa, sana yetmez; görürsün, yüzünü sarartır.

1289 Doğru ol, dürüst hareket et; doğruluk insanı mes'ûd eder.

1290 Hareketi doğru olan insan ne der, dinle; doğru insan her iki dünyayı kazanır.

1291 İnsan gününün mes'ûd geçmesini isterse, bunun çâresini doğrulukta aramalıdır.

1292 Sen muhakkak zengin olmak istersen, bil ki, asıl zenginler kısmeti doğrulukta bulmuşlardır.

1293 Büyük ve halka baş olmak istersen, doğru yoldan şaşma.

1294 İnsan uslu-başlı, tavrı ve hareketi doğru olursa, her iki dünyada güneşi parlar.

1295 Ay-Toldı devamla: — Oğlum, dinle; cehennem azabına karşı iyiliği kendine siper edin — dedi —

1296 Dâimâ iyilik yap, kötülükten uzak dur; ister otur-ister kalk, bundan sana hep iyilik gelir.

1297 Kötü arkadaşa yaklaşma, sana zarar getirir; kötülük yılandır, dikkat et, seni sokar.

1298 İki yüzlü adama sır verme; sözün yayılır, sırrın ortaya çıkar.

1299 Dedi-kodu yapanları evine yaklaştırma, görüp-öğrendiklerini bütün halka yayarlar.

1300 Tecrübe edilmiş ve güvenilir insana iyice yapış; böyle insandan sen zevk duyarsın.

1301 Her sözü dinle, fakat hemen inanma; gönül sırrını açma, onu sımsıkı sakla.

1302 Başkasını kıskanma, çok fazla yiyip-içme; bu iki işi yapan insanın başı derdden kurtulmaz.

1303 Kadını başı-boş bırakma, kapıyı kapalı tut; insana her türlü uygunsuzluk kadından gelir.

1304 Yabancıyı eve sokma, kadını çıkarma; içli-dışlı olmadan önce, insanı tecrübe et.

1305 İyi hareket et, mal için kaygılanma; iyi hareket edersen, mal kendiliğinden gelir.

1306 Şimdi buna uygun şu sözü dinle; onu dâimâ aklında tut ve ona göre hareket et.

1307 İnsana mal neye lâzım, lâzım olan iyi huydur; böyle olan insan, gerekirse, bütün iyi şeyleri elde eder.

1308 Mal ve servet kötünün ne işine yarar; ne kadar mal elde ederse-etsin, o fakir ile birdir.

1309 Hayasız adamdan kaç, uzak dur; haya sâhibine benden binlerce selâm.

1310 Hiç bir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut; sabırlı insanlar arzularına erişirler.

311 Hangi iş olursa-olsun, sen onu tatlı dille karşıla; her işte tatlı dil kullanırsan, saâdet sana bağlanır.

312 Dilini ve gözünü gözet, boğazına dikkat et; az ye, fakat halâl ye.

313 Halk serkeşlik ederse, ondan uzak dur; avâmın kargaşalığına karışma, ondan kaç.

314 Ey kuzum, iyilikten başka bir maksatla, ancak beylerin kullanabileceği sözleri ağzına alma.

315 Başkasının zararını isteme, kendin de zarar verme; hep iyilik yap, kendi hava ve hevesine hâkim ol.

316 Hangi işe girersen, önce sonunu düşün; sonu düşünülmeyen işler insana zarar getirir.

17 Eğer öfkelenirsen, kendini tut, sabırlı ol; sabırlı insan sonunda sevince kavuşur.

18 Sabreden insan ne der, dinle; insan sabrederse, bozulmuş olan işler düzelir.

1319 İnsan sabrederse, dileğine kavuşur; sabredip-bekleyen avcı ak-kuş tutar.

1320 Eğer zahmet, kaygı veya endişeye düşen kimse sabrederse, kaybettiği huzûru tekrar elde eder.

1321 Eğer devlet gider ve kapısı kapanırsa, insan sabretmeli; onun bütün işleri tekrar yoluna girer.

1322 Sabırlı ol, sabretmek er kişi işidir; insan sabrederse, göğe bile yol bulur.

1323 Ölümü unutma, dâimâ hazır ol, onu hiç bir zaman hâtırından çıkarma; kendini unutma, aslını dâimâ göz önünde tut.

1324 Toplantılarda bulunursan, ihtiyatla söz söyle; başkalarının evinde gözüne dikkat et.

1325 Giderini gelirine göre ayarla; ancak sana yakışacak sözleri sarfet.

1326 Ağzından yalan söz çıkarma; yalan söz ile insan kendi itibârını düşürür.

1327 Kardeş ve akrabaya yakınlık göster; güler yüzle büyüğün ve küçüğün gönlünü al.

1328 Tuzu, ekmeği bol tut, başkalarına ikrâm et; bir kimsenin aybını görürsen, açma, üstünü ört.

1329 İbâdette gayretli ol, Tanrıya kulluk et; günahtan uzak dur, kendini koru.

1330 Saâdete kavuşursan, kibirlenme; kötülük etme, elinden geldiği kadar iyilik yap.

1331 Bu dünya ile oyalanma, geçer, gider; bu devlete inanma, çabuk ihtiyarlar.

1332 Hayata bel bağlama, rüya gibi geçer; boş saâdete güvenme, kuş gibi uçar.

1333 Hayatı boşuna geçirme, iyilik yap; geçip-gidenlerden ibret al.

1334 Şarap içme, fesâda karışma, uzak dur; zina yapma, fisk ve fücûr ile kara yüzlü olma.

1335 Bu iki hareketten mübârek saâdet kaçar, bunlar insana fakirlik yolunu açar.

1336 Tecrübeli kimse ne der, dinle; tecrübeli insanlar işin aslını bilirler.

1337 Şarap içme, zina etme, kendini koru; ikisi de insana yoksulluk elbisesini giydirir.

1338 İçki insanın bin türlü günâha teşvik eder; saâdet zinâdan kaçar ve zânînin yüzüne tükürür.

1339 Ay-Toldı şöyle diyerek, sözünü kesti: — Oğlum, unutma, sana lâzım olan sözler bunlardır.

1340 Her şeyi söyledim; buna inanır ve sözümü tutarsan, dâimâ mes'ûd olursun.

1341 Sana söylediğim sözün adı vasiyettir; bu sözleri unutma, gönlüne yaz.

XXIII.

AY-TOLDI'NIN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'YA VASİYETNÂME YAZDIĞINI SÖYLER

1342 Bu zeki insan kağıt-kalem istedi; Tanrı adı ile başlayarak, bir yazı yazdı.

1343 Sözüne Tanrı adı ile başladı: — Yaratan, yetiştiren ve göçüren Tanrı — dedi —

1344 Bu yüz binlerce, sayısız mahlûku o yarattı; hepsine rızık verir ve hiç birini aç bırakmaz.

1345 O her şeye ve her kese hukmünü geçirir; hiç bir desteğe ve yardımcıya muhtac değildir.

1346 Dilerse, yaratır ve her istediği olur; yaptıkları hep onun isteği ile vücûda gelmiştir.

1347 Bu sayısız mahlûkları ölüm için yarattı; diri olan her şey ölecektir; yalnız kendisi için ölüm yoktur.

1348 Tanrı benden sevgili Peygambere, devamlı olarak, binlerce selâm eriştirsin.

1349 Diğer bütün ashâbına da rabbim sonsuz selâmlarımı ulaştırsın.

1350 Ey devletli hukümdar, çok uzun yaşa; bu saltanat ile çok illere hüküm et.

1351 Adım Ay-Toldı, tavır ve hareketim dolun ay şeklinde idi; bu dolunluk eksildi, varlığım ölümle bitiyor.

1352 Ölüm meleği geldi ve beni sım-sıkı bağladı; kurtulacak yerim yok, hayatın tadı kalmadı.

1353 Bana iyilik ettin ve çok ihsanda bulundun; ben ise, sana karşı vazifemi ifâ edemeden gidiyorum.

1354 Bu iyiliğin karşılığı olarak, ey zeki insan, şimdi sana vasiyetnâme yazıp bırakıyorum.

1355 Senin bu dünya işlerinde ben sana arkadaş idim; işlerini doğrulukla yerine getirmeğe çalıştım.

1356 İşte şimdi, büyük bir bağlılıkla, sana vasiyetim olan öğütlerimi yazıp bıraktım, oku.

1357 İçten bağlı olan samimî insan ne der, dinle; insanlığın başı bu samimiyettir.

1358 Samimî insanın sözünü ve öğüdünü tut; bu söz ve öğüt sana bir devlet ağı olsun.

1359 İnsanların hakikisi sadâkatli insandır; sadakâtli insanın sözünü tut, o seni büyütür.

1360 Ey hukümdar, işte ben sana sadâkatle bağlı insanım; sözüme göre hareket et, ey merd insan.

1361 Ölüm karşıma çıktı, ben peşiman oldum; fakat bu sözlerim ve peşimanlığım bir fayda vermedi.

1362 Şimdi bana edâ edilmiş ibâdetler lâzım oldu; yapılmış kötülüklerin hepsi ancak peşimanlık getirir.

1363 Toplanmış olan altın-gümüşüm olduğu gibi kaldı; onlardan benim hisseme ancak hesap vermek düştü.

1364 Peşimanlık içinde feryâd ediyorum, fakat peşimanlık fayda vermiyor; rabbin rahmetinden başka bir ümidim kalmadı.

1365 İşte bugün ben, elimde olmadan, ölüp gidiyorum; yarın sen de, şüphesiz, arkamdan geleceksin.

1366 Ey hukümdar, ölüm henüz yaklaşmadan, uyan; bilgini kullan, işini tanzim et.

1367 Sen halkı belâdan-zulümden koru, iyilik yap; elinle ve dilinle onu sevindir.

1368 Sağlığında her şeyi iyilikle karşıla; malın ve servetin varken, onları dağıt ve yedir.

1369 Küçüklüğünde uyanmış, keskin gözlü ve doğru sözlü insan ne der, dinle.

1370 Ölüm gelmeden, sen ölüme hazırlan; hayatta iken, Tanrının emirlerini yerine getir; ibâdette kusûr etme.

1371 Ölüm gelip-çatınca, peşimanlık fayda etmez; kara toprak altında istediğin kadar feryat et.

1372 Ey hukümdar gayret et, benden sonra ömrünü boşuna harcama; ibâdetle meşgûl ol.

1373 Bu dünya ve devlet seni aldatmasın, bütün işlerde dâimâ doğruluğu göz önünde bulundur.

1374 Halka kanunu doğru ve dürüst tatbik et ki, kıyâmet gününde bahtiyar olasın.

1375 Bu dünya için kendini ateşe atma; vücûddan öcünü al, nefsin boynunu kopar.

1376 Sen bu dünyanın beyisin, ona kul olma; o seni bırakmadan, sen onu dul bırak.

1377 Fazla kibir ve gurûra kapılma; bu dünyaya güven olmaz, sen ondan vaz geç.

1378 İyi insanları kendine yakın tut; kötülerden uzak dur; zararları dokunur.

1379 İşini insanların harîsine tevdi etme, yemeğini nankör insanlara yedirme.

1380 İbâdette gayretli ol, günahtan sakın; sana âhirette ancak ibâdetin faydası dokunur.

1381 Ölümü unutma, ona karşı hiç bir silâh yoktur; ölüm, pusudan çıkar gibi, bir gün karşına çıkar.

1382 Ne kadar kaçarsan-kaç, ölüm nihâyet seni yakalayacaktır; ne kadar kalırsan-kal, nihâyet ölüm seni alıp-götürecektir.

1383 Ölüme gâfil avlanma, gönlünü diri tut; ne kadar çok yaşarsan-yaşa, bir gün toprağa gireceksin.

1384 Hani, kim ölümden kaçıp kurtulmuştur; hani, kim ecelini geciktirmiş ve vaktini aşmıştır.

1385 Âlim bu zamanı ve hayatı, bir yakıştırma ile, çok güzel anlatmıştır.

1386 İnsan oğlu, bakarsan, bir kervana benzer, konak yerinde devamlı kalınmaz, menziller nerede?

1387 Çocuk babasının sulbünden çıktıktan sonra, ana karnı onun için, bir kaç aylık istirahat menzilidir.

1388 Anasından doğup, adı verilince yolcu olarak, zamâne atına biner.

1389 Gündüzü bir adım, gecesi bir adım; bu at onu ölüme götürür ve benzini soldurur.

1390 Bu dünya — bir konak, mezarın — ikinci bir konaktır; bundan sonraki ilk konak — öteki dünyadır.

1391 O dünyada seni iki yol bekler; bu iki yoldan, acabâ, hangisi sana nasip olacaktır.

1392 Yolun sağa doğru ise, işin yolundadır; eğer sola doğru ise, inleyerek, başını yerden-yere çal.

1393 Ey devletli hukümdar, dünya bir tarladır; insan bu tarlayı ekerse, hayat ekinini biçer.

1394 Yere ne ekilirse, yine o biter; ne verilirse, karşılığında aynı şey alınır.

1395 Başkasının malını alma ve kan dökme; ölüm döşeğinde insan bu iki günah yüzünden inler.

1396 Bu rüyaya benzeyen hayat, farkına varılmadan geçer; gerek bey, gerek kul, bir daha gelmemek üzere gider.

1397 Hani, geçen günlerin, rüyâ gibi oldu; kalan günlerinde de peşimanlıktan başka bir şey yoktur.

1398 Uyanmış ve uyandıktan sonra peşiman olmuş insan ne der, dinle.

1399 Uyanık olduğun hâlde, hayatını rüyâ gibi geçirdin; faydası hani bana bundan bir iz göster.

1400 Heves ve arzuların için ömrünü harcadın, hayat tükendi; elde ettiğin sâdece peşimanlıktır.

1401 Hayatta pek gâfil davranma, dikkat et; hayat ölümle çok yakındır.

1402 Ey hukümdar, hasis olma, cömert ol, cömert; cömertliğin adı ebedî kalır, ölmez.

1403 Askere, orduya ve mala güvenme; ordu ve bu altın-gümüşün sana bir faydası olmayacaktır.

1404 Başkaları için kendini fedâ etme; kendine acı da zorla ateşe atma.

1405 Senden önceki dünya beyleri de dünyayı bırakıp gittiler; işte mezarları, yatıyorlar.

1406 Ey benim parlak güneşim, bu ölüm senin için de hazırlanmıştır; ancak vaktını bekliyor.

1407 Dünyanın eksik ve kusûrlu taraflarını bilen ve üzerinde düşünmüş olan insan sana ne der, dinle.

1408 Bu dünya malı acı su gibidir; insan ne kadar içerse-içsin, kanmaz; onun dili bile ıslanmaz.

1409 Ey yiğit, bu dünya bir gölge gibidir; onun peşine düşersen, kaçar; sen kaçarsan, o sana koşar.

1410 Dikkat edersen, dünya işi bir serâptır; insan tutmak için elini uzattıkça, onu kaybeder.

1411 Ey hukümdar, gayret et, kendin iyi ol; beyi iyi olursa, halk da iyi olur.

1412 Halk koyun gibidir; bey onun çobanıdır; çoban koyunlara karşı merhametli olmalıdır.

1413 Kapıda bir çok aç kurt toplanmıştır; ey hukümdar, koyunları iyice muhafaza altına al.

1414 İşinde hiddetli olma, öfkene hâkim ol; beyler hiddetli olurlarsa, mülk ve saltanat haleldar olur.

1415 İnsanlara kaba söz söyleme; kaba söz alev-alev yanan bir âteştir.

1416 Sâkin, halîm-selîm ve yumuşak huylu ol ve böylelikle bütün iyiliklere elini uzat.

1417 Önünde uzun bir yol, bir sefer vardır; akıllı olan bu yol için azığını iyice hazırlar.

1418 Ey devletli hukümdar, sen saray ve köşkler yaptırma; kara toprak altında senin evin hazırdır.

1419 Yüksek, geniş ve süslü sarayların burada kalacak, sen de inleyerek, karanlık toprak evde yatacaksın.

1420 Niçin bu altın-gümüşten hazîne topluyorsun; senin hissene düşecek şey iki parça bezden ibârettir.

1421 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâirin bu sözü, bak, söze yol açar.

1422 Gâfil insan-oğlu çok mal toplar; kendisine yemek nasip olacakmı, bunu düşünmez bile.

1423 Zenginleşip, bütün dileklerine kavuşunca, ömrü de sona erer ve canı uçar gider, ondan uzaklaşır.

1424 Ey hukümdar, avunma ve huzûra güvenme; bu avunman ve güvenmen seni gaflet uykusuna düşürür.

1425 Dünya uğrunda hayatı boşuna harcama, dünya geçicidir; sonra sana zorla zahmet çektirirler.

1426 İpek sırma ile örtülen vücûdun kara toprağa serilecektir, ey hakîm.

1427 Seni avutan zevklerinle avunan vücûdun kara toprak altında gizlenip, sırt-üstü yatacaktır.

1428 Sarsmayan, rahvan küheylan attan inip, aciz içinde, eyersiz bir ağaca bineceksin.

1429 Bunları düşün ve ölüme hazırlan; yarın bu kara yer altında peşiman olma.

1430 Her işe Tanrıdan tevfik dile; bil ki, sana ancak Tanrı yardım edebilir.

1431 İyi veya kötü, ne gelirse, ona râzı ol; kazaya boyun eğ, ağzını bozma.

1432 Eğer her iki dünya beyliğini istiyorsan, en iyisi budur, sen şu beş işe yaklaşma.

1433 Harama karışma, zulüm etme, insan kanı dökme, düşmanlık besleme ve kin gütme.

1434 Şarâp içme, fesattan uzak dur, ondan kaç; bunlar dâimâ mülke ve saltanata halel veren şeylerdir.

1435 Eğer devamlı ve ebedî beylik istiyorsan, adâletten ayrılma ve halk üzerinden zulmü kaldır.

1436 Ey hukümdar, sen bugün halkın başında bulunuyorsun; halkı gözet, aklın başında ve uyanık ol.

1437 Hukümdarların omuzlarına ağır yük yüklenmiştir; ey iyi huylu insan, ihmâlkâr olma, tedbirli davran.

1438 Vücût arzusuna tâbi olan insan nefsinin esiridir; onun esiri olma; olursan da kendini kurtarmağa bak.

1439 Geçirdiğin hayat rüzgâr ve tipi gibi geçti; kalan hayatın daha ne kadar saltanat temin eder.

1440 Kalan ömrünü artık boşuna geçirme; kendini günah ve kusûrlardan temizle.

1441 Bil ki, dünya sana vefâ edecek değildir; bu geçici dünyadan sana lâzım olan azığı al.

1442 Takvâ sâhibi ne der, dinle; dünyada takvâ sâhibi insanlar muvaffak olurlar.

1443 Bu dünya bir konaktır, sen kendini kervan say; bir kervan konakta ne kadar kalabilir.

1444 Dünya bir saraydır, bir kazanç yeridir; buradan oraya götürebileceğin ne varsa, götür.

1445 Sen buradan göç edeceksin, göç yükünü önceden gönder; ancak lüzûmlu olanları al, lüzûmsuzları bırak.

1446 İşte ben gidiyorum, bana bak ve ibret al; burada kendin için iyi bir ad bırakmağa gayret et.

1447 Ölmek üzere bulunan, ihtizar hâlinde öğüt ve nasihat vererek ölen insan ne der, dinle.

1448 Ölmekte olan insan yaşayanlara nasihat eder, sen onu dinle ve gönlüne yerleştir.

1449 O der ki: — Ey diri, sen gâfil olma, uyan; ben gaflet ettim, şimdi yıllarca peşimanlık içinde yatacağım.

1450 Ey hukümdar, bu saltanatın uzun sürmesini istersen, şu bir kaç işi yap, şu bir kaç şeyi de bırak.

1451 Adâletle iş gör, buna gayret et; hiç bir zaman zulüm etme; Tanrıya kulluk et ve onun kapısına yüz sür.

1452 İkincisi — gâfil olma, dikkatli ol, uyanık dur; sana başkasının yüzünden, ansızın, bir suç isnat edilmesin.

1453 Heves ve öfke ânında hiç bir iş yapma; her iki hâlde de dişini sık, sabret.

1454 Bu bir kaç şeye dikkat edersen, memleket gözetilmiş olur; saltanat uzun sürer ve sana sulh ve sükûn te'min eder.

1455 Bütün iyilere hürmet göster ve onları yükselt; kötülere yüz verme, onları kapına dahi yanaştırma.

1456 Kötü teâmül kurma, iyi kanun koy; ömrün iyi geçer ve saâdet sana yâr olur.

1457 Ey hukümdar, meşhûr âlim ne der, dinle; bu sözden sen kendine hisse çıkar.

1458 Ey kanûn yapan, iyi kanun koy; kötü kanun yapan kimse, daha hayatta iken, ölmüş demektir.

1459 Ey hakîm devlet adamı, kötü teâmül koyma; kötü kanunlarla dünyaya hüküm edilmez.

1460 Bir kimse kendi zamanında kötü teâmül vaz'ederse, kendisinden sonra kötü bir nâm bırakmış demektir.

1461 Bir kimse iyi kanun vaz'edip bıraktı mı, adının ayakta durmasını sağlamış demektir.

1462 Ey hukümdar, dikkat et, kendini şaşırma; aslını unutma, bunu dâimâ hâtırında tut ve düşün.

1463 Ey iktidar sâhibi kötü hareketleri benimseme; kötü hareket seni her iki dünyada inletir.

1464 İktidara geldin ve halka yakın oldun; dikkat et, sonra bu ömür efsûsla geçer.

1465 Bu dünya geçicidir, sen onu şimdiden geçti bil; ölüm muhakkak gelecektir, sen onu karşına artık geldi bil.

Benim hâlime bak, benden öğüt ve nasihat al; yarın peşiman olma, sen bugün henüz dirisin.

1467 İnsan ölünce, ondan bir miras kalır; ey bilgin, benim sana mirasım da işte budur.

1468 Ey hukümdar, benim en çok sevdiğim insan sendin; faydalı mirasımı sana bırakıyorum.

1469 İnsan için faydalı miras sözdür; miras olarak kalan sözü tutmanın yüz türlü faydası vardır.

1470 İşte şimdi sözün doğrusunu yazıp, bıraktım; beni hatırla ve bu sözlerimi unutma.

1471 Ne kadar çok yaşarsan-yaşa ve ne kadar hayatta kalırsan-kal, dikkat edersen, en son karşılaşacağın şey ölümdür.

1472 Şüphesiz, bir gün nihâyet ölüm gelecektir ve bütün canlıların canını alacaktır.

1473 Dâvetçinin gelmesine hazırlanmak ve uzun yol yürümek için, hazırlık yapmak gerektir.

1474 Ölümden kurtulmak için bir çâre yoktur; bunu bil; ölüme hazırlan ve ancak bunun için lâzım olanları al.

1475 Akılı eren ve ölümü, ölmeden önce, anlamış olan insan ne der, dinle.

1476 Ölümün sırası nöbetle gelir; ölüme her an kendini hazır bulundur.

1477 Gümüş kuşak bağlayarak, — „İşte ben!" — diyenin kuşağı, ölüm tutunca, kopar.

1478 Ey hukümdar, işte ben senin hakkını ödedim; bana gösterdiğin yakınlığın karşılığını yerine getirdim.

1479 Bütün iyilikler için Tanrı sana tevfik ihsan etsin; yiyecek ve giyecek husûsunda da bu iyiliklerin sana hayrı dokunsun.

1480 Ömrünü sıhhatle geçir, çok seneler yaşa; saltanatın sevinç ve huzûr içinde geçsin.

1481 Bu sözlerim sana karşı içten bir bağlılığın nişânesidir; ey güzel yüzlüm, sağ ve esen kal.

1482 Ey devletli hukümdar, işte ben gidiyorum; oğlum, bu ciğer-pârem, burada kalıyor.

1483 Onu yalvararak, Tanrıya emânet ettim; o isterse, yanar âteş içinde de olsa, onu korur.

1484 Senden dileğim şudur: ona nezâret et, kendinden uzaklaştırma; yoksa, o yabanî bir diken gibi olur.

1485 Tanrı her şeye bir sebep yaratır; iyi ve kötü, her şeyi o nasîb eder.

1486 Çocukların iyi veya kötü olmalarına anne ve babaları sebep olur.

1487 İşte onun babası olan ben bugün ölüyorum; oğlum küçük yaşta yetim ve öksüz kalıyor.

1488 Eğer bu hizmetkârın sende bir hakkı varsa, sebep ol ve onu iyi yola sevket.

1489 Gözden uzak bulundurma, ona fazîlet ve bilgi öğret; bilgi ve fazîlet ile memlekette mevki sâhibi olsun.

1490 Tavır ve hareketi mâkul, muntazam ve iyi ahlâklı, hizmete lâyık ve meziyet sâhibi olsun.

1491 Serbest ve başı-boş bırakma, sıkı tut ve kötü hareketlerine mâni ol; çocuk sıkı bir terbiye altında bulundurulursa, sonunda bahtiyar olur.

1492 Tecrübe ile anlayarak, bilerek söyleyen ve işin künhüne vâkıf olan pîr ne der, dinle.

1493 Oğula bilgiyi henüz küçük iken öğret; küçüklüğünde bilgi öğrenirse, hayatta muvaffak olur.

1494 Gerekirse, oğula-kıza acımadan dayak at; dayak oğula-kıza bilgi öğretir

1495 Oğul-kız küçüklükte ne öğrenirse, yaşlanıp, ölünceye kadar onu unutmaz.

1496 Mektubu tamamladı, dürüp bağladı; eli ile uzatarak, oğluna verdi.

497 Oğlum — dedi — bu mektubu sakla, kaybetme; hükümdara götür, ona mirasım budur.

1498 Mektubumu okusun, sözümü tutsun; ölüme hazırlansın ve işini ona göre tanzim etsin

---

1499 Uzun bir müddet sustu, sonra oğluna bakarak, dedi: — Sen bunu anla, doğruluktan ayrılma.

1500 Oğlunu kucaklayarak, tekrar bağrına bastı; öpüp ağladı, yüzü göz yaşları ile kaplandı.

---

501 Ey oğlum — dedi — işte beni görüyorsun; ben ne hâlde gidiyorum, bunu hatırından çıkarma.

1502 Sana da, şüphesiz, bu an gelecektir; gâfil olma, bir gün sen de öleceksin.

1503 Ben sana gereken sözleri söyledim; sözümü unutma ve bana duâ et.

1504 Eğer gün gelir de hukümdar seni isterse, tavır ve hareketini düzelt, ona hizmet ve hürmette kusûr etme.

1505 Aylak olma ve başı-boş dolaşma, kendi-kendine koşma; işinde ve sözünde dürüst ve mülâyim ol.

1506 Gece geç yat, yine de erken kalk; yataktan erken kalkan saâdetini arttırır.

1507 Tanrı buyruğuna çok itâat et; hukümdara hizmet et ve ona gönülden bağlan.

1508 Kötüye yaklaşma, ondan uzak dur; kaç; dâimâ iylik yap, tavır ve hareketini düzelt.

1509 Sözünü gözet, emniyet içinde yaşa; kendini gözet, esenlik ile ihtiyarla.

1510 Sustu, oğlunu kucaklayıp, ağladı; tekrar ah-vah etti ve peşimanlıklar getirdi.

1511 Ey vefasız, güvenilmez dünya, — dedı — niçin şimdi bana cefa ediyorsun.

1512 Bol nimet içinde beslenmiş olan bu vücudum ve bu güzel yüzüm kara toprağa giriyor.

1513 Anadan nasıl doğdum ise, bugün o şekilde ve aciz içinde gidiyorum.

1514 Ölmek üzere bulunan ve ölürken peşiman olarak, inleyen kuvvetli insan ne der, dinle.

1515 Karından çıkardın, tekrar karına giriyorum; şeker ile beslediğin bu vücûdu yılana veriyorum.

1516 Bana yazık oldu, gençliğime ve hayatıma yazık oldu; peşimanlıkla ve ağlayarak, mezara giriyorum.

1517 Ay-Toldı başına aklını topladı, ağlamağı bıraktı; malını, miras olarak, başkalarına dağıttı.

1518 Bütün akrabaları ile helâllaştı; canı mâvî göğe doğru yol almak istedi.

1519 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı; son sözü kelime-i şehâdet oldu.

1520 Nûrlu can ayrıldı, günü karardı; Tanrı adı ile son nefesini verdi.

1521 Saf ve temiz rûhu yükselmek diledi; rûhu uçtu, gitti, boş bir kalıp kaldı.

1522 Rûh, hiç doğmamış gibi, kayboldu, gitti; dünyada alâmet ve nişan olarak, yalnız adı kaldı.

1523 Şimdi dürüst gönüllü ve gaflet uykusundan uyanmış insan ne der, dinle.

1524 Bu süslü evin vücûdun evidir; o heykel gibi vücûdun temiz rûhun evidir.

1525 Rûh uçup gidince, vücût boş kalır; rûhun nereye gittiğini ancak Tanrı bilir.

1526 Ey devletli, onun yeri yükseklerdedir; onun yükselmesi saâdet, aşağı inmesi felâkettir.

1527 Şüphesiz, ona ikisinden biri nasip olur; o ölümsüz, uzun, ebedî bir hayat sürmeğe başlar.

1528 Dikkat edersen, insan ne kadar âciz bir mahlûktur; yürürken, yere serilir ve sesi kesilir.

1529 Nereden gelir, nereye gider; nerede durur, nerede yürür.

1530 Bunu bilen varmı, ne der, ne; akıllı anlarmı, hakîm buna ne der?

1531 Bu işi bilen, ancak her şeyi bilen Tanrıdır; bu işin hikmetini ve sırrını bilen, ancak hüküm eden Allahtır.

1532 Bâzan kaybolur, kendisini göstermeden dolaşır; bâzan daha göz önünde iken, silinip gider.

1533 Bu insanın kendisi çok kısa ömürlüdür; fakat emeli uzun, dili ve sözü büyüktür.

1534 İnsanın bu aczine dikkatle bakarsan, kötülerin niçin bu kadar gurûr getirdiklerine hayret edersin.

1535 İki günlük bu geçici dünyayı bulunca, niçin kaya gibi, göğüs kabartırlar.

1536 Uyanmış ve ölümü anlayarak, doğru yola girmiş olan insan ne der, dinle.

1537 Ey kötü ölüm, sen ne eşi-benzeri olmayan bir şeysin ki, yüz binlerce silâhın sana karşı bir tek faydası yoktur.

1538 Her kese gelirsin, hiç kimse senden kurtulamaz, iyi ve kötü şeylerin hepsini tuzağına düşürürsün.

1539 Âlimlerin saâdet içinde ömür sürmeleri lâzımdı, bütün câhil küstahlar hep ölmeli idiler.

1540 İyi veya kötü, hiç biri kalmaz, hepsi de ölür; büyük veya küçük, hepsi kara toprak olur.

1541 Ölümden kurtuluş yoktur; insan ne kadar çok yaşarsa-yaşasın, ölüm gelecektir.

1542 Halkın başında bulunan, bilgi ve anlayış ile işini gören insan ne güzel söylemiştir.

1543 Ölüm olmasa idi, ne iyi olurdu; insan ölmese idi, ne güzel olurdu.

1544 Bana zevk ve saâdet veren bu hayatımdır; benim esas ve temelimi bozan ölümdür.

1545 Ölüme hayret edilmez, her doğan ölür; doğan ölür ve kara toprak olur.

1546 İnsana yazık değil, insanlığa yazıktır; ferdlere yazık değil, doğruluğa yazıktır.

1547 Bu dünya acûzesinin huyu ve âdeti budur; ister beğen, ister beğenme.

XXIV.

HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN ÖĞDÜLMİŞ'İ ÇAĞIRDIĞINI SÖYLER

1548 Hukümdar, Ay-Toldı'nın yası sona erince, onun oğlunu çağırtarak, ona öğüt ve nasihatte bulundu.

1549 Dedi: — Ey oğul, fazla üzülme; keder geçer ve arkasından sevinç gelir.

1550 Bu keder yalnız sana dokunmadı; bu benim için de sonsuz kaygı ve üzüntü oldu.

1551 Gönlünü çökertme, kendini avut; benim yanıma gel ve hizmetimde bulun.

1552 Baban öldü ise, ben de sana bir babayım; ben sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1553 Öğdülmiş yer öptü ve dedi: — Ey hukümdar, Allah sana devletin başında uzun ömürler versin.

1554 Ben senin himâye ettiğin bir kulunum, senin hizmetkârınım; hukümdar için canım feda olsun.

1555 Babamın canı hukümdarın hizmetinde feda oldu; Tanrı sana bu kulu da feda etsin.

1556 Çocuk babasının mektubunu çıkardı, edep ve hürmetle hukümdara takdim etti.

1557 Hukümdar mektubu aldı ve açıp okudu; ne demek istediğini anladı ve dedi: — Ne yazık, ey akıllı insan.

1558 Ey merhametli insan, ey insanların ileri geleni, kapımı kimsesiz ve yerini boş bıraktın.

1559 Hayatta iken, hizmet ettin ve hakkımı ödedin; ölürken de beni düşündün ve benim için üzüldün.

1560 Ben senin hakkını ödeyemedim; senin hakkını bizzat Tanrı ödesin.

1561 Sen beni bugün nasıl memnûn ettin ise, Tanrı da seni öyle memnûn etsin.

1562 Hukümdar süzünü kesti, gözünden yaşlar akıttı; Öğdülmiş keder içinde, oradan kalkıp, çıktı.

1563 Gönülü sıkıntı içinde, gelip evine girdi; bir kaç gün her kese kapısını kapalı tutup, kederi ile baş-başa kaldı.

1564 Oğlu, Ay-Toldı için, ölüm aşı yaptı; fakirlere gümüş ve ipekli kumaşlar dağıttı.

1565 Babasının mâtemini böyle hayırlı işler yaparak geçirdi; iyi insanları kendisine ahbap edindi.

1566 Baba öğüdünü tuttu ve doğruluktan ayrılmadı, saâdeti günden-güne arttı, güneşi parladı.

1567 Şimdi akıllı, görmüş-geçirmiş ve memleket işini bilen insan ne der, dinle.

1568 Baba nasihatini sen sıkı tut, sıkı; günün kutlu olur ve sana her gün bir sevinç getirir.

1569 Babanı, anneni hoşnut eyle, onlara hizmet et; bu hizmet karşılığı binlerce fayda elde edersin.

1570 Hukümdar da o günden itibaren gayretle çalıştı, günden-güne iyi kanunlar vaz'etti.

1571 Halk zenginleşti, memlekette nizam kuvvetlendi; halk hukümdara duâ etti.

1572 Hukümdar bir gün tek-başına oturuyordu; elindeki kitabı bıraktı ve uzun-uzun düşündü.

1573 Bir yere aklı takılmıştı, anlayamadı; sormak için biriniara dı, fakat bulamadı.

1574 O zaman Ay-Toldı'nın faziletlerini hatırladı ve: — Ah yazık, o erler eri idi — dedi —

1575 O bana iyi arkadaş idi ve bârgâhımın süsü idi; o her işinde halkın faydasını düşünürdü.

1576 Arkadaşım kayboldu, yeri boş kaldı; hani bu boşluğu dolduracak bir insan.

1577 Sonra birden-bire Öğdülmiş'i hatırladı ve dedi: — Ben bu iyi işi unutmuştum.

1578 Ay-Toldı ölürken, oğlunu bana emânet etmişti; hayret, ben onu nasıl unuttum.

1579 Babası öldü ise, oğlu hayattadır; birini kaybettim, bari birini tutayım.

1580 Derhâl adam gönderdi, Öğdülmiş'i huzûruna çağırttı ve bu işi de böylece yerine getirdi.

XXV.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HUZÛRUNA ÇIKTIĞINI SÖYLER

1581 Öğdülmiş yürüyüp, içeri girdi ve huzûra kabûl edilerek, hukümdarın karşısında sevinçle durdu.

1582 ... Felek

1583 ...

1584 Babandan sonra felek sana neler yaptı; seni sevindirdimi, yoksa yerindirdimi?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1585 Öğdülmiş arzetti: — Ey devletli hukümdar, Allah uzun ömürler versin, şöhretin dünyaya yayılsın.

1586 Felek bana gadretti ve kaşını çattı; hukümdarın hizmetinden uzakta ve dışarda kaldım.

1587 Çok zaman geçti, hukümdarın yüzünü görmedim, üzüntü ve kaygı içinde idim; yüzüm gülmedi.

1588 Bugün hukümdar beni hatırlayarak, çağırttı; şimdi ümitli olabilirim, çünkü saâdet bana yâr olmağa başladı.

1589 Hukümdarın emrini duyunca, gözüm parladı ve bana gün doğdu.

1590 Hukümdar türlü suâller ile bilgisini denedi ve Öğdülmiş bunların hepsine uygun cevaplar verdi.

XXVI.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDAR KÜN-TOĞDI'NIN HİZMETİNE GİRDİĞİNİ SÖYLER

1591 Hukümdar: — Ey oğlum — dedi — bundan sonra benim hizmetimde bulun; artık gönlünü ferah tut.

1592 Senin babanın çok büyük hizmeti vardı; hakkını ödeyememiş ve ona borçlu kalmıştım.

1593 Töhmet altında kalmamak için, bu borcu şimdi sana ödemem gerektir.

1594 Sözü bilerek ve anlayarak söylemiş olan Uç-Ordu beyi ne der, dinle.

1595 Sana bir kimsenin gerçekten emeği geçmiş ise, bu emeği unutma ve ona karşı, ölü gibi hareketsiz kalma.

1596 Ey asîl insan, insanlığı bırakma; insanlara karşı dâimâ insâniyet ile muâmele et.

1597 Kimin sana bir az emeği geçerse, sen ona karşılık daha fazlasını yapmalısın.

1598 Başkasının emeğini takdir etmeyen kimse, tam mânası ile, bir öküz olur; ey devlet adamı.

1599 Yürü, adın öküze çıkmasın, insanlık yap; insanlara karşı insâniyetle hareket ederek, insan ol.

1600 İnsana insanlığından dolayı bu ad verilmiştir; insan insanlık ile adını yükseltir.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1601 Öğdülmiş yer öptü ve dedi: — Ey hukümdar, hukümdarın memnûniyeti bana her şeyden üstündür.

1602 Ben hizmetkâr kulunum, sen benim büyük beyimsin; büyük bey hizmetkâr kulunu değerlendirir.

1603 İstersen değer ver, istersen değersiz bul, ben kendimi artık senin hizmetine vakfettim.

1604 Kalktı, kapıya gelip, yavaşça çıktı; bir az dolaştıktan sonra, evine döndü.

1605 Bundan sonra Öğdülmiş kollarını sıvadı; kapıdan ayrılmayarak, saâdetle hizmete başladı.

1606 Sabah-akşam aralıksız hizmet etti; yemeğini orada yedi ve geceleyin de muhâfızlık etti.

1607 Hukümdar hizmetinden memnûn kaldıkça, saâdet ona el verdi ve kapılar açıldı.

1608 Hizmet eden ve hizmetinden dolayı saâdet atına binen insan ne der, dinle.

1609 Ey beyleri memnûn etmek isteyen kimse, her işi beylerin arzusuna göre yap.

1610 Kul beyinin hoşuna gitmeyen bir işi yapar da nikbete uğrarsa, kabahati kendinde aramalıdır.

1611 Eğer beylerin beğenmeyeceği şekilde hizmet ederse, o hizmette geçirdiği bütün hayatını boşuna harcamış olur.

1612 Hukümdar Öğdülmiş'i günden-güne kendisine yakın tuttu, her işin nasıl yapılacağını ona anlattı.

1613 Yine bir gün hukümdar üzüntü içinde kendi-kendine: — Ne yazık, o mükemmel insanı kaybettim — dedi —

1614 Hizmetimde bir çok insanlar var, fakat hani işime yarayan, seçkin biri.

1615 Bütün işlerim bozuldu, iş bilen yok; bana yardım edecek, candan bağlı bir insan nerede?

1616 Tecrübeli ve tecrübesi ile iyiyi ve kötüyü tefrik eden insan ne der, dinle.

1617 İsterse, insan bütün arzularına kavuşur, fakat istediği gibi ve iyilerin başı olan bir insan bulamaz.

1618 Bu insan kılığında dolaşan hizmetkâr takımı kalabalıktır; fakat bil ki, içlerinde insan diye güvenilecek kimse yoktur.

1619 Lâzım olan insan, işe yarayan insandır; işe yarayan insan da, faydalı olan insandır.

1620 Şiir söyleyen ve sözü mâna ile birlikte dizip, bize bırakan insan ne der, dinle.

1621 Etrâfımda dolaşanları görüyorum, fakat işe yarayanı yok; işe yarayanı da bulunursa, benim etrâfımda dolaşmaz.

1622 Hizmetkâr kılığında dolaşan kalabalık çok; bu kalabalık arasında, istediğim zaman, bir faydalısı bulunmaz.

1623 Hukümdar devam etti: — Şöyle bir mesel vardır, asîl insan ölse dahi soyu kalır — dedi —

1624 Yere ne ekilirse, yine o biter; oğlunun tabiatı da babasına çeker.

1625 Ay-Toldı'nın oğlu da babasından bir parçadır; baba giderse, yerine oğlu kalır.

1626 Baba gitti, yeri boş ve açık kaldı; bu boşluğu doldurmak için, oğlunu çok el-verişli gördüm.

1627 Ben onu yetiştireyim, adam olsun; adam olan her vakit faydalı olur.

1628 Ben onun işe yarayacağını ve yetişeceğini görüyorum; yaşının küçüklüğünden başka bir kusûru yoktur.

1629 İnsanların büyüğü ve kutlusu olan, Ila 'nın mârûf şahsiyeti çok yerinde söylemiş.

1630 Beyler kime el uzatıp, yetiştirirlerse, sonunda beye yakın olur ve sırada beyden sonra o gelir.

1631 Beyler kimi kendilerine yakın tutarlarsa, onun dilek ve arzusu eli altında bulunur.

1632 Beyler kime güler yüz gösterirlerse, hukümdarın hizmetinde bulunanlar onun ağzına bakar ve onun etrafında toplanırlar.

1633 Hukümdar devam etti: — Şimdi benim için başka bir çâre yok; onu yetiştirirsem, o muhakkak adam olur.

1634 Ona şefkatle insanlık göstereyim, böylece babasının hakkını da ödemiş olurum.

1635 Ay-Toldı 'nın hizmeti çok idi; ona karşılık merdce hareket edeyim ve insâniyet göstereyim.

1636 İnsâniyet dediğim, iyiliktir; bu iyilik, başkalarını yedirmek ve giydirmektir.

1637 İnsanın asîli iyiliği unutmaz olur; insanın soylusu gönlünü başka tarafa kaydırmaz olur.

1638 Atalar sözü ne der, dinle; atalar sözünü tut, ey kuzum, bunu unutma.

1639 Ey iyi insan, iyilik yapmakta devam et; iyilik ihtiyarlamaz, onun ömrü ebedîdir.

1640 İyilik ihtiyarlamaz ve yıpranmaz; onun ömrü çok uzundur; iyiliğin kötü olmak ihtimâli yoktur.

1641 Hukümdar Öğdülmiş 'i takdir etti; iyi ve kötü, bütün işlerini ona danıştı.

1642 Hukümdar ona ihsanlarda bulundu ve onu yükseltti; bir gün geldi, devlet idâresine âit bütün kanunlara vâkıf oldu.

1643 Kanun, erkân ve iç-hizmeti muvaffakiyetle yerine getirdi; bu hizmetinden dolayı, kendisine arzu ettiği kapılar açıldı.

1644 Kusûru fazîlet oldu, sözü söz oldu; hukümdar uyanır-uyanmaz, ilk defa onu görür idi.

1645 Hukümdar: — İçeride ve dışarıda arzu ettiğim işler şimdi yoluna girecektir — dedi —

1646 Bunun, belli ki, bir mayası vardı; onun için onu yetiştirdim ve ona ihsanlarda bulundum.

1647 İşte şimdi, arzu ettiğim gibi, bir adam oldu; yaşı büyüdükçe, daha da inkişaf edecektir.

1648 Doğuştan merd ve insan olup, yükselecek olan çocuğun daha küçükken bütün alâmetleri belirir.

1649 Şimdi buna benzeyen şu beyti oku; düşününce, mânası da anlaşılır.

1650 Bütün olacak şeylerin olacağını gösteren bir belirtisi vardır; küçüklükten itibâren büyüyünceye kadar belirti hep kendisini gösterir.

1651 Meyveyi, yiyecek nimetleri, çiçekte iken, görmeli; her işte misâl olarak, bunu örnek tutmalı.

1652 Öğdülmiş hukümdarın huzûrunda hizmet etti; sabah-akşam dâimâ hizmette bulundu, hiç bir kusûr göstermedi.

1653 Uygunsuz ve lüzûmsuz hareketlerini terketti, her türlü işte tam istifâde edilecek hâle geldi.

1654 Hukümdar bir çok zahmetlerden kurtuldu; halkın üzerindeki yük hafifledi ve kazancı arttı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1655 Hukümdar bir gün Öğdülmiş 'i çağırdı, düşündükleri ve bildikleri hakkında onunla konuştu.

1656 Hukümdar: — Ey oğlum — dedi — şimdi dikkat et, sana soracaklarım var, beni can ve gönülden dinle.

1657 Söyle, bakalım, insan için faydalı olan şeyler nedir, faydaları nelerdir; bana bunları birer-birer anlat.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1658 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey beyim, ey bilgi hazinesi, ey insanların iyisi — dedi —

1659 Ey asîl tabiatli, her iki dünyada insanlara faydalı olan şey, iyilik yapmaktır.

1660 İkincisi — hayâ, üçüncüsü — doğruluktur; insan bu üç şey ile saâdet güneşine erer.

1661 İyi hareket eden kimseyi her kes sever, dürüst tabiatli olan insan baş-köşeye çıkar.

1662 Her türlü densizliğe hayâ mâni olur; hayâsızlık insan için çok fena bir hastalıktır.

1663 Bir de yumuşak huylu olan ve doğru hareket eden insanın her iki dünyada günü kutlu olur.

1664 Doğruluk, hayâ ve iyi hareket — bu üçü kimde bileşirse, o insan mes'ûd olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1665 Hukümdar tekrar sordu: — Bu sözleri dinledim; peki, insan için kötü ve faydasız olan şeyler nedir?

ÖĞDÜLMİŞ' İN HUKÜMDARA CEVABI

1666 Öğdülmiş cevap verdi: — Hukümdar kendi ferâseti ile bunun cevabını bulabilir — dedi —

1667 Ey kudretli devlet adamı, faydasız olan ve insana dâimâ zarar veren şu üç şeydir.

1668 Biri — kötü tabiatli ve inatçı olmak, biri — yalan söylemektir.

1669 Biri de — insanları aşağılık eden hasisliktir; bunların üçü de bilgisizlikten ileri gelir.

1670 Kim haşîn tabiatli ve inatçı olursa, onun işi her zaman ters gider.

1671 Eğer bir kimse yalan söylemekle şöhret bulmuşsa, bil ki, o insanlar arasında dâimâ bu şöhretle anılır.

1672 Hasislikten daha kötü başka ne var; hasis toplar, yiyemez ve malı arkada kalır.

1673 Bilgi hasis hakkında ne der, dinle: —Ey zavallı, ey biçâre, ey sıkı el.

1674 Altın toplamasını bildin, fakat yemesini bilmedin, bu altını yığdın da, bir tânesini olsun, neden başkasına vermedin.

1675 Ey bu dünyayı toplayıp, yiyemeyen kimse, yiyiciler hazırlandı, sen yiyeceği hazırla.

1676 O üç şey kimde varsa, saâdet onundur; bu üç şey kimde varsa, onun adı mahvolur-gider.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1677 Hukümdar yine dedi: —Bunları dinledim, bir sözüm daha var, ona da cevap ver.

1678 İnsan anadanmı âlim olarak doğar, yoksa yaşı ileriledikçemi öğrenir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1679 Öğdülmiş cevâp verdi: — Ey devletli hukümdar, bu fazîletin bir adı da bilgi ve akıldır.

1680 İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça öğrenir; bilgi sâhibi olunca, her işinde muvaffak olur.

1681 Anadan doğan bilgisiz doğar, bilgi öğrenir ve böylelikle itibar kazanır.

1682 Çalışmakla elde edilemeyen şey akıldır; Tanrı onu insanın hamuruna katar.

1683 İnsan akıldan başka bütün fazîletleri öğrenir ve böylece bilgisi gelişir.

1684 Hukümdar bu sözleri işitti ve sevindi : — Ben istediğimi buldum — dedi —

1685 Babasını kaybettim, fakat işte oğlu, doğru yolda yürüyerek, babasının yerini aldı.

1686 Şimdi hâlika şükür ve halka da hakkı olan iyi nizam ile hüküm etmeliyim.

1687 Ben bu Öğdülmiş 'i bana sadâkatle bağlı görüyorum ; her işi dürüstlük ile yerine getiriyor.

1688 Ona da bugün iyilik ile mukabele etmeliyim ; iyiliğinin karşılığını o hazır bulsun.

1689 Halk arasında temâyüz etmiş olan seçkin insan ne der, dinle.

1690 İnsanlık edene karşı insanlık göster, insana insanlığı nisbetinde mukabele et.

1691 Vefaya karşı vefa göstermek insanlık vazifesidir ; vefakârlik et, insan ol ve adını yüksele.

1692 Hukümdar onu günden-güne yükseltti ; adı ve şöhreti bütün ülkeye yayıldı.

1693 Derecesi ve mevkii halk arasında yükseldi ; hayır-duâlar aldı ve şöhreti dünyaya yayıldı.

1694 Eşi-akrânı arasında yükselmiş olduğu gibi, bu şöhreti ile beyler arasında da büyüklerden oldu.

1695 Her kese karşı tevâzû gösterdi, mülâyim davrandı ; her kesle iyi geçindi ; böylece günler ve aylar geçti.

1696 Alçak gönüllü ve tatlı dilli idi ; içten ve dıştan halkı kendisine ısındırdı.

1697 Bir çok dost ve arkadaş edindi ; dost ve arkadaş insan için bir destektir.

1698 Kimin arkadaşı ve dostu çok ise, o arkasını sağlam ve yalçın bir kayaya dayamış demektir.

1699 Kimin arkası varsa, kuvvetli olur ; kudretli insanın saâdeti temelli olur.

1700 Saâdete alçak gönüllülük ne kadar uyar ; âlim bir insana hilm ve şefkat ne kadar yakışır.

1701 Akıllı insan da ne güzel söylemiş ; kim akıllı insanın sözünü tutarsa, işi yoluna girer.

1702 Saâdet gelip, kiminle bağdaşırsa, o kimse tevâzû göstermeli ve alçak gönüllü olmalıdır.

1703 Saâdet gelir ve insanın yüzüne gülerse, bil ki, onun devâmını sağlayacak şey tevâzûdur.

1704 Saâdet aslında göç atı gibidir, göçer-gider ; onu bulunduğu yerde tutan kök, alçak gönüllülüktür.

1705 Alçak gönüllü insan ne kadar iyi ve güzel olur ; onun işi dâimâ yolunda gider.

1706 Büyüklük taslayan, kibirli ve küstah adam tatsız ve sevimsiz olur ; kibirli insanın itibârı günden-güne azalır.

1707 Saâdet gelirse, her kese yakışır ; fakat akıllı insanlar ile daha çok bağdaşır.

1708 Ey iyi ve cömert insan, şimdi bu meâlde olan şu beyti oku da mânasına iyice nüfûz et.

1709 Saâdet bilgisize de gelir ve yakışırsa da, bunun mâhiyetini daha iyi bildiği için, bilgiliye daha çok yakışır.

1710 Mâdemki saâdet bilgisiz ile birlikte yaşayabiliyor, bilgili ile elbette daha esaslı surette bağdaşacaktır.

1711 Saâdet bilgisizi yükseltirse, elbette bilgiliyi, şöhret ve nâm ile, ondan daha çok yükseltecektir.

1712 Bilgisize saâdet ve ikbâl gelirse de, bil ki, bu sâadet onda devamlı olmaz.

1713 İşte buna şu söz şâhiddir ; ey kalbi temiz, sen bunu oku.

1714 Saâdet insana gelir ve onu yükseltir ; insan doğru hareket erderse, bu itibâr ona yâr olur.

1715 Olmayacak himseye devlet ve saâdet gel
leti derhâl teper.

1716 Hukümdar bu Öğdülmiş 'i tecrübe etti
ifâ ettiğini gördü.

1717 Bâzan itibar gösterdi, onu yükseltti; b
itibarını kırdı.

1718 İtibarda iken, o başkalarına kaba muâmel
zaman da işini aksatmadı.

1719 Hukümdara sadâkatle bağlanarak, ona bir
iyi idâre etti.

1720 Boynuna büyük bir emânet yüklendi; em
feda olsun.

1721 Öğdülmiş büyük bir sadâkatle işine de
günden-güne kendisine yaklaştırdı.

1722 Bütün işlerini açık olarak ve yerli-yerinde
ayrı-ayrı kaydetti.

1723 Hukümdarın malını iyi idâre etti, kendi
mette kıl kadar eğrilik göstermedi.

1724 Yaşını-başını almış, hayatta nâdir bulunan
lardan biri ne der, dinle.

1725 İnsan için altın-gümüş kıymetli bir şeydi
olan kimse, gümüşten daha kıymetlidir.

1726 Gümüşe kapılmayan, doğru insan saâdet için
erişir.

1727 Bilgili insan bilgisi ile şu öğüdü vermişti
bulursan, onu sürme gibi, gözüne çek.

1728 Bak, akıl bundan daha iyi söyler: şefkatli b
etsen çok değildir.

1729 Doğru diye söylerler; emânete hiyânet etr

irse, o ayağına gelen bu dev-

ve bütün işlerini sadâkatle

âzan sert muâmele ile, onun

e etmedi, itibardan düştüğü

siper oldu; hazineyi ve malı

ânet yüklenen insana canım

vam etti; hukümdar onu

yaptı; her birinin hesabını

çıkarını düşünmedi; hiz-

ı, doğru ve dürüst insan-

r; fakat kendisine hâkim

ıde tam ve gerçek dünyaya

:: doğru ve dürüst insan

ir insana canını dahi feda

neyen doğru nerede?

1730 İnsanlar arasında hangisi mükemmel
doğru ise, ona er demeli.

1731 İnsanlar arasında öğülmeğe değer kim
ise, söğülmeğe lâyıktır.

1732 İnsan oğlu ne kadar zavallıdır, o bütü
şey bulamaz.

1733 Kimi durmadan koşar, dünyayı dol
denize dalar.

1734 Kimi dağ kazar, bakarsın, kayaların dibi
yaya koşar.

1735 Kimi, bak, tepeler aşar, dereler geçer; k
içer.

1736 Kimi orduda kılıç ve balta yer; kimi k
orada ihtiyarlar.

1737 Kimi hırsız, sahtekâr, yan-kesici, dola
öldürücü ve yıkıcı olur.

1738 İnsanın bunca zahmet çekmesi hep bo
lar, yiyemez; öldükten sonra da vebâli

1739 Bunlar hep bilgisiz insanların işidir; bi
sürüsüdür.

1740 Tanrıya inanan bilgili insan, kısmetinde

1741 Hayatın bu tecellilerini iyi gören akıllı

1742 İster yat, ister dünyayı dolaş, koş; kısm

1743 Ey âlim hakîm, gönül ve dilini doğru
eksik olmaz.

1744 Zenginlik ve dünya nimetleri istersen
edilir.

1745 Âhiretini de mâmûr etmek istersen, el
doğrulukta ve imanda ara.

1746 Aklı eren ve doğruluk ile dünyayı elde e

1747 Bu dünyada zenginlik dilersen, özünle ve

dir; ara
ıdir; cö
n gün t
aşır; k
ne iner;
ımi yer
aleyi mu
ıdırıcı;
ğazı ve s
altında l
lgisiz in
ne var
ve sâkir
etin ne
tut; va
, bunla
inden g
den insa
sözünle

malı, tavır ve hareketi

mert öğülmeğe ve hasis

oplar, fakat yiyecek bir

imi canını feda eder,

kimi yeri kulaçlayarak,

kazar ve suyu kuyudan

ıhâfazaya memûr olur,

kimi zâlim olur, kimi

ırtı içindir; mal top-
kalır.

sanlar tam bir hayvan

sa, onunla iktifa eder.

ı insan ne der, dinle.

ise, sana o nasip olur.

kti gelince, yiyeceğin

r doğruluk ile elde

elirse, bunun çâresini

n da iyi söylemiş.

: doğru ol.

1748 Âhireti kazanmak istersen, özünü, sözünü ve gönlünü dâimâ temiz tut.

1749 Ey hukümdar, dikkat et, doğru hareket ederlerse, insanların hayatı ne kadar güzel geçer.

1750 Bunu doğruluk ve imanla kendine eş edin, her türlü işi insanlık ile yap.

1751 Öğdülmiş 'i saâdeti günden-güne yükseltti; halka emirler verdiği gibi, onların dileklerini dinlemeği de ihmâl etmedi.

1752 Hukümdar da onu her şekilde denedi, iyice tetkik etti, onun doğru ve dürüst hareket ettiğini gördü.

1753 Bütün yaptıklarının şüphesiz, doğru olduğunu gören hukümdar Öğdülmiş 'in sadâkatine inandı.

1754 Hukümdara her hususta yol-iz gösteren âlim müşâvir ne der, dinle; ey bilgisiz, bunu anla ve itiraz etme.

1755 Beyler hizmetkârlarına dikkat ve hizmete girecekleri de esâslı bir şekilde tecrübe etmelidir.

1756 Ancak kulun işin ehli olduğu görüldükten sonra, bey ona izzet ve ihsan kapısını açmalıdır.

1757 İşi beyin arzu ettiği şekilde olursa, hizmetkâr büyür; hizmetkâr büyüyünce, beyin de şöhreti artar.

1758 Her işe bilgisi ve aklı ermiş olan Yağma beyi çok iyi söylemiş.

1759 Ey bey, işi işin ehline, işe yarayana, hareketi doğru ve dürüst olana ver.

1760 Eğer bir bey işi ehliyetsiz bir kimseye verirse, ehliyetsizliği başkası değil, kendisi göstermiş olur.

1761 Tanrı bir kimseyi mes'ûd etmek ve yükseltmek isterse, ona ehliyetli ve dürüst hizmetkârlar verir.

1762 Eğer yükselttiğini tekrar düşürmek isterse, ona gün göstermeyen hizmetkâr verir.

1763 O bilgisiz idâre dizginini eline alır ve bu odun onu tâkip eder; böylece bütün işi bozulur ve toz-dumana katılır.

1764 Hukümdar Öğdülmiş 'i yükseltti; ona inandı ve bütün işleri onun eline verdi.

1765 Bütün memlekete onu hâkim kıldı; o her işte kudret ve nufûz sâhibi oldu.

1766 Ona unvan, mühür, at, koşum ve hil'at verdi; çok itibar gösterdi; o ikbâlin son derecesine vâsıl oldu.

1767 Hukümdar ona verdiği beratlarda kendisinden büyük bir sitâyişle bahsetti ve o hukümdarın yakınlarından oldu.

1768 Kapıda hizmet eden büyük-küçük, her kes, ona candan fedaya hazır olduklarını bildirdiler.

1769 Hizmetinde bulunanların hepsi gelip, tebrik ettiler; hediye olarak, yiyecek ve giyecek bir çok şeyler takdim ettiler.

1770 Öğdülmiş iyi kanunlar vaz'etmekte devam etti; her kesi, derecesine göre, taltif etti.

1771 Halk üzerinden bütün zor ve tazyikı kaldırdı; kendisinden hiç bir uygunsuz hareket sâdir olmuyordu.

1772 Kanunlar vaz'edildi ve memleket düzene girdi; ülkenin temeli sağlamlaştı ve hukümdar huzûra kavuştu.

1773 Onu sevenler çoğaldı, sevmeyen ve düşman olanlar ülkesini bırakıp, kaçtı; artık meydanda toz-duman nâmına bir zerre kalmadı.

1774 Hukümdar sıkıntıdan kurtuldu, huzûr ve sevince kavuştu; işleri görüldü, kendisi râhat etti.

1775 Bu gibi faydalar bilgiden gelir; akıllı, bilgili ve iyi huylu kimseden gelir.

1776 Akıllı insan nasıl öğülmez, akılsız kimsenin işi nasıl yerilmez.

1777 Akıllının işi hep ölçüye göre biçilir; bilgisizin işi ise, hep gelişi-güzel kesilir.

1778 Akıllıya saâdet ne güzel yakışır; akıllıya veya iyi hareket eden bilgiliye saâdet ne iyi uyar, düşün.

1779 Ila beyi ne der, dinle; bu sözün mânası senin sözlerine temel olsun.

1780 Bilgisize devlet ve saâdet gelirse, halkın arasına fesât girer ve bu, memleket için, öldürücü bir felâket olur.

1781 Eğer beylik akıllı bir insanın eline geçerse, o ülkesini huzûra kavuşturur; sen bu söze inan.

1782 Hukümdar huzûra kavuştu, günü aydınlandı; Tanrıya şükür, hamd ve senâ etti.

1783 Gözünü göğe dikti, elini kaldırdı ve: — Ey rabbim —dedi — bilgi veren sensin.

1784 Bilgi verdin ve kuvvetle beni ülkenin hâkimi kıldın; gönlüme kuvvet ver ve beni doğru yoldan ayırma.

1785 Ey rabbim, bana kuvvet ihsan et; bütün iyiliklere muvaffak olayım ve tebeamın yükünü cesâretle yükleneyim.

1786 Fakirlere çok eşya ve mal dağıttı; her hususta Tanrı'ya gönül bağladı.

1787 Günler ve aylar böyle sevinç içinde geçti; bütün memleket halkı hep zenginleşti.

1788 Seçkin insan, bak, böyle olur; ne yazık ki, böyle insanlar da fânîdir.

1789 Böyle bir beye sâhip olan halk bahtiyardır; halkının iyiliğini isteyen bey, dirâyetli bir beydir.

1790 İyi veya kötü, ölünce, hep toprak olur; fakat ne kadar toprak olsalar bile, adları kalır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1791 Hukümdar bir gün tek başına oturuyordı; Öğdülmiş'i çağırdı ve konuşmağa başladı.

1792 Ey Öğdülmiş — dedi — şimdi bana bak, sana babanın hiç bir emeği geçmedi.

1793 Baban öldüğü zaman sen bir çocuk idin; küçüklere yolu-izi büyükler gösterir.

1794 Baban sana fazîlet ve bilgi öğretmedi; ben de bu hususta sana pek yardım edemedim.

1795 Nasıl oldu da bunca fazîlet sende toplandı; şimdi sen bana bunu söyle.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1796 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdarın ömrü ve devleti uzun olsun — dedi —

1797 Tanrı kime inâyet eder ve kısmet verirse, o dileğine kavuşur, şöhret sâhibi olur.

1798 Görmüş-geçirmiş şu ak-sakal, şu türkçe mesel, bu hususta, bak, ne der:

1799 İnsan Tanrı fazlı ile büyür ve dileğine kavuşur; onun işi günden-güne yoluna girer.

1800 Kara toprak ile mâvi gök, öç almak için, birleşse bile, Tanrı'nın verdiğine insan mâni olamaz.

1801 Her işte Tanrının yardımı şarttır; insan ancak onunla dileğine kavuşabilir.

1802 Bir de, ey hükümdar, çocuk ne kadar babasının rızasını alırsa, o kadar onun duâsına nâil olur.

1803 Babam bana hayır-duâ etmiş idi; ben o duâ ile yükselerek, bu mevkie ulaştım.

1804 Kadir rabbim hukümdarı da sebep kıldı, ben de bu fazîlet ve bilgiden hâlî kalmadım.

1805 Hukümdar beni tuttu ve beni değerlendirdi; felek de müsâit davrandı ve ben yükseldim.

1806 Beyler kime gülerek bakar ve kimi değerlendirirlerse, istediği şeyler ona doğru koşar ve etrafına üşüşür; yeter ki, o bundan faydalanmasını bilsin.

1807 İnsanın gönlü bir bahçedir; onu yetiştiren su, beylerin sözleri ve nasihatleridir.

1808 Hangi bahçe devamlı sulanırsa, orada binlerce renkli ve kokulu çiçek açılır.

1809 Bey onun hakkında iyi sözler sarfederse, kulun gönlü açılır ve yüzü güler.

1810 Eğer bey ona karşı lutufkâr davranmazsa, yeşeren çiçek çabuk kurur; bunu böyle bil.

1811 Kul dâimâ Tanrının fazıl ve inâyetini istemelidir; Tanrının fazıl ve inâyeti olursa, kapılar açılır.

1812 Şâir bu mânada şu sözü söylemiştir; ey iyi insan, şimdi bunu dinle ve anla.

1813 Tanrı kulunu fazıl ve inâyeti ile yükseltir; ona bilgi kapısı açılır ve isteği rast gider.

1814 İnsan bilgi bilirse, hayatta günden-güne saâdeti artar; kendisi ne kadar küçük olsa bile, yeri büyük olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1815 Hukümdar tekrar dedi: — Ey Öğdülmiş, peki, bilgi sâhibi olanlar bunu nasıl elde ederler.

1816 İnsan öğrenerekmi hakîm olur, yoksa doğuştanmı böyle doğar?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1817 Öğdülmiş cevap verdi; söze başladı ve: — Bunun esâsını izah edeyim — dedi —

1818 Tanrı yaratırken, akıl ve gönül ihsan ederse, çocuk bilgi için tam bir sermâye elde etmiş olur.

1819 O günden-güne gelişir, gittikçe aklı tekâmül eder ve her istediğini öğrenir, bilir.

1820 Böylece bilgiye erişir ve bir gün âlim olur; bu bilgi ile memlekete çok faydası dokunur.

1821 Tanrı yaratırken, gönül vermezse, insan hiç bir dileğine erişemez.

1822 Bir şart daha var; çocuk bilgi isterse, öğrenmeğe küçük yaştan başlamalıdır.

1823 İnsan, küçük çocuk iken, bilgi öğrenir ve büyüyünce, dileğine kavuşur.

1824 Bilgi, fazîlet, iyi tavır ve hareketi insan öğrenir ve böylece gidişi düzelir.

1825 Bilgiyi olsun, fazîleti olsun, insan öğrenebilir; fakat akıl ise, insan ile birlikte doğar.

1826 Buna benzer türkçe bir ata-sözü vardır; bunu oku ve istifâde et.

1827 İnsan çok şeyler öğrenir ve bilgisi artar; fakat ne kadar öğrense ve anlasa bile, yine aklı elde edemez.

1828 Akıllı olmak Tanrı vergisidir; ancak buna doğuştan sâhip olursa, aklın emâreleri kendisini gösterir.

1829 Akıl, şüphesiz, Tanrının ihsanıdır; insan akıl ile bin türlü iyi kısmet ve nimete nâil olur.

1830 Akıllı insan insanların büyüğüdür; akıl insan için bin türlü fazîletin başıdır.

1831 Akılsız insana insan dememeli; ne kadar söylerse-söylesin, ona inanmamalı.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1832 Hukümdar yine dedi: — Bu sözleri dinledim, soracak bir sözüm daha var.

1833 Aklı bilgiden başka bir şey olarak ayırdın, bununla ne demek istiyorsun, doğrusunu söyle.

1834 Aklın yeri neresidir, o nerede bulunur; nereden çıkar ve çıkınca, nereye gider?

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1835 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Akıl insan için aziz ve kıymetli bir şeydir — dedi —

1836 Aklın yeri üstte, beyindedir; kıymetli bir şey olduğu için, onun yeri baştadır.

1837 Akıl insan için, şüphesiz, bir köstektir; hareketi doğru ve işi ölçülüdür.

1838 Merhametli Tanrı seçmiş olduğu kulunun hareketini ve dilini akıl ile köstеklemiştir.

1839 Akılsız ölüdür, akıllı ise, diridir; akıl insanları bu şekilde birbirinden ayırt eder.

1840 İnsan, gece gibi, karanlık bir evdir; akıl, bir meş'ale gibi, onu aydınlatır.

1841 Her türlü iyilik akıldan gelir; insan bilgi ile büyür ve temâyüz eder.

1842 İnsan-oğlu bu ikisi ile yükselmiştir; o doğruluk yolunda bu iki şey ile muvaffak olur.

1843 İnsan hayvandan bilgisi ile ayrılmıştır; bilgiden daha büyük başka ne vardır.

1844 Aklın buna benzer bir sözü vardır; akıl yerinde kullanılırsa, faydası çoktur.

1845 İnsanı hayvandan ayıran şey bilgidir; insan-oğlu bilgi ile hâkim vaziyete geçmiştir.

1846 Yürü, hayvan olma; akıllı ol ve bilgi öğren; bilgi ile söyle, sözün mûteber olsun.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1847 Hukümdar tekrar dedi: — Ey benim güzel yüzüm, sormak istediğim bir şey daha var.

1848 Şimdi bana aklı târif et, onun mâhiyeti nasıldır ve adı nedir?

1849 Yüzü, görünüşü, tavır ve hareketi nasıldır; yaşı, derecesi, boyu-posu nasıldır ve ne ile avunur?

XXVII.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA AKLIN TÂRİFİNİ SÖYLER

1850 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Aklın hareketi doğru ve itibarı büyüktür — dedi —

1851 Yüzü, şekli güzel ve dâimâ genç ve dinçtir; her türlü iyiliğe geçit veren odur.

1852 Halîm, selîm ve sâkin tabiatlidir; o bütün canlılar için şefkat dolu bir gönüldür.

1853 Nereye eli dokunursa, orası düzelir; sözü nereye erişirse, orası o söze uyar.

1854 Sıcak yüzlü, her kes için sevimlidir; insanlar ondan fayda görürler.

1855 Keskin gözlü ve uzak görüşlüdür; hangi işe el uzatırsa, ayağını sağlam basar.

1856 El sürdüğü iş ne kadar bulanık olursa-olsun, süzülmüş, sâf bir hâle gelir; ne kadar ters düğüm varsa, bir bakışla onu çözer.

1857 İşlere sağdan, soldan, önden, arkadan, her cephesinden bakar; hall çâresini ve zamanını bilir.

1858 Kaçana yetişir, uçanı yakalar, kırığı sarar ve bozuğu düzeltir.

1859 Akılsız hayıflandı ve dedi: — Ey akıl, sensiz ben çok bunalıyorum.

1860 Bana senden bir parça nasip olmadı; sensiz insanın gönülü ölü sayılır.

1861 Akıl bir meş'aledir, kör için gözdür; ölü vücût için can, dilsiz için sözdür.

1862 Akıllı akıla der: — Ey arkadaşım, sen benim işlerimi düzelten ne iyi bir arkadaşsın.

1863 Akıl dâimâ sağdan hareket eder, onun hiç solu yoktur; o doğru ve dürüsttür, hiç bir hîlesi yoktur.

1864 Akıl kimde ise, belirtileri şöyle olur ve akıl bu belirtilerden anlaşılır.

1865 Her şeyden önce aklın tavır ve hareketi mâkuldür; aylar ve yıllar geçse dahi, gidişi aynı doğru yoldan taşmaz.

1866 Akıllı doğrudur, dili ve sözü yumuşaktır; hareketinin esâsı doğruluk üzerine kurulmuştur.

1867 O halîm, sâkin, çok mütehammil ve sabırlıdır; işe dikkatle bakar ve sükûn ile ele alır.

1868 Tavır ve hareketi ihtiyarlara benzer; fakat dikkat edilirse, yaşı gençtir; ister hukümdarın has müşâviri, ister en âdî bir köle olsun, onu iştiyakla ararlar.

1869 Şimdi buna benzer şu sözü oku; nufûz edersen, mânası da aydınlanır.

1870 Aklın hareketi ihtiyardır, fakat kendisi gençtir; akıl nerede ise, ona git, yapış.

1871 Küçüklüğü sevimli, ihtiyarlığı sâkin, kendisi halîm, alçak gönüllü ve çok faydalıdır.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1872 Hukümdar bu sözleri işitti, sevindi ve şöyle dedi: — Ey sözü akıl ve bilgiden ibâret olan, uyanık adam.

1873 Tanrı bana her nimeti eksiksiz ihsan etti; şüphesiz, sen de bana Tanrının bir ihsanısın.

1874 Bu zahmet, yüklenmesi güç olan bir yüktür, fakat insan bunu yüklenmekle iyiliğe erişebilir.

1875 Kim iyilik dilerse, ağır yük yüklenir; ağır yük yüklenen dileğine ulaşmak ister.

1876 Yükümü yükleniyorsun, dilek ve iş oluyor; beni râhat ettiriyorsun, fakat sana zahmet oluyor.

1877 Tanrı bana şimdi tevfik ve kudret versin, senin hakkını bire karşı üç olarak ödeyeyim.

1878 Senin nasıl hizmet ettiğini biliyorum; beni düşünmen, senin bana candan bağlılığından ileri geliyor.

1879 Sâdık ve tam hizmetkâr kendi nefsini değil, beyin menfaatini gözetendir.

1880 Hizmetkârın dili ne der, dinle; severek hizmet eden kul beyini huzûra kavuşturur.

1881 Kulu candan bağlı olur ve işini yaparsa, bey memnûn olur ve tam bir saâdete kavuşur.

1882 Bey hizmetkârı sâyesinde göğüsünü kabartır; o arzu edildiği şekilde hizmet ederse, beyini râhat ettirir.

1883 Kul sıkıntı, yük ve zahmetleri ortadan kaldırmalı, beyine arzu ettiği yolları açmalıdır.

1884 Hangi bey böyle bir kulu bulursa, bu ona Tanrının büyük bir ihsanıdır.

1885 Bizden önce ölen dünya hâkimlerinden büyük bir kısmı da bunun hasreti ile ölüp gitmiştir.

1886 Dünya halkı huzûr ve saâdet içinde râhata kavuştu; bütün halk hukümdara duâ etti.

1887 Başka memleketlerin halkı da bunu işitti ve onun yüzünü görmeği arzu etti.

1888 Böylece aylar ve yıllar geçti; hukümdar iyi kanunlar vaz'ederek memleketini idâre etti.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E SUÂLİ

1889 Hukümdar bir gün Öğdülmiş'i yanına çağırdı ve: — Sana bir şey soracağım, bu hususta bildiğini söyle — dedi —

1890 İnsan kendi vücûduna, yedi endâma bakarsa, bunlarda zevk bulur; bunların her biri kendi kısmetini toplar.

1891 Gönül zevki nedir, göz zevki ne; bu iki zevkten benim kısmetim nedir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1892 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Gönlün arzu ettiği ve kuvvetle özlediği şey zevktir — dedi —

1893 Göz için, sevdiği yüzü görmek zevktir; gönül için arzusuna kavuşmak zevktir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1894 Hukümdar tekrar sordu: — Ey Öğdülmiş, söyle; sevgilinin nişânesi nedir?

1845 Her kes sevdiğini iddia eder; bu iddianın mânası nedir?

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1896 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Baş-üstüne; insan sevgilinin yüzüne bakınca, sevdiğini anlar — dedi —

1847 Göz için, bakarken, her şey örtülü olabilir; fakat gönül için örtü yoktur; bunu bilmelisin.

1898 Sevip-sevmediğini anlamak isterse, insan gönüle bakmalı; bu gönülden anlaşılır.

1899 Sevgililerin yüzünde bunu belirten bir alâmet bulunur; göz-göze gelince, onlar birbirlerini anlarlar.

1900 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; dinleyip, anlamağa çalış; ey insanların karpuzu.

1901 Seven insan yüzünden bellidir; ağzını açsa, sözünün mânasında sevgi kendisini gösterir.

1902 Birinin sevip-sevmediğini bilmek istersen, gözüne dikkat et; sana doğru bakınca, gözünden belli olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

1903 Hukümdar tekrar dedi: — Bu sözü dinledim, anladım; daha bir sözüm var, onu da bana söyle.

1904 Şimdi sana çok mühim bir şey soracağım bana iyice düşünerek, cevap ver.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1905 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, beyler adlarını bilgi ile yükseltmişlerdir.

1906 Beylerin kendileri bilgi sarayıdır, kul bilgisiz olur; kul sözünün ne kıymeti var.

1907 Sormak kolay, fakat cevabı güçtür; vereceğim cevap esâsen hukümdarın bilgisi dâhilindedir

1908 Kolayını hukümdar aldı; ey yiğit kahraman, güç olanı şimdi bana bırakma.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E CEVABI

1909 Hukümdar: — Soran muhtacdır; kendisi bilmediği için, bunu karşısındakine sorar — dedi —

1910 Bu böyle olunca, senin buna ve sorduğum söze cevap vermen gerekir.

ÖĞDÜLMİŞ 'İN HUKÜMDARA CEVABI

1911 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey iyi nizam sâhibi, dinlemek söylemekten daha iyidir — dedi —

1912 Söz söyleyen canını üzer; dinleyen ise, râhat eder ve vücûdunu semirtir.

1913 Tecrübesi olan hakîm ne der, dinle; çok söz söylememeli, daha çok dinlemeli ve düşünmelidir.

1914 İnsan dinlemekle âlim olur: çok söz söylemekten insanın başı gider.

1915 Dinlemek kulak için bir zevktir; çok söz söylemekte fayda yoktur.

1916 Söylenmeyen söz som altın sayılır; ağızdan çıkınca, bakır olur.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1917 Hukümdar şöyle dedi: — Şimdi doğru söyledin, sen kendine saâdet kuşağını bağladın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1918 Öğdülmiş cevap verdi: — Ey devletli hukümdar, ben kul olmağı tercih ettim — dedi —

1919 Eğer aklı eriyorsa, beyinin râhat etmesi için, kul kendi canını eritmelidir.

1920 Ben kendi bildiğimi söylerim; hukümdar dinlesin ve yanlış bulduklarını affetsin.

XXVIII.

BEYLİĞE LÂYIK BİR BEYİN NASIL OLMASI GEREKTİĞİNİ SÖYLER

1921 Hukümdar bunun üzerine şöyle dedi: — Sormak istediğim şey işte şudur.

1922 Bir olan Tanrı insan-oğlunu yarattı; bunlar arasında büyük var, küçük var; kötü ve iyi adlı olanları var.

1923 Bilgili, bilgisiz, fakir ve zengin var; akıllı, akılsız ve küstah var. İyi söyle,

1924 Beyin nasıl olması gerek ki, o bunların başına geçsin, işini görsün, nâm ve şöhreti dünyaya yayılsın.

1925 Memleketi düzene girsin, halk zenginleşsin; göçtüğü zaman da, iyi nâm bıraksın.

1926 Gümüş ve sırmalar ile hazinesi dolsun; düşman boyun eğsin ve kargaşalık ortadan kalksın.

1927 Asker toplansın, kudretli bir ele sâhip olsun; yeter bilgi ile memleketi idâre etsin.

1928 Şöhret kazansın, adı dünyaya yayılsın; günden-güne yükselsin ve saâdeti artsın.

1929 Huzûr içinde ömür sürsün, uzun zaman hukümran olsun; bütün canlar feda olsun, tek o yaşasın.

ÖĞDÜLMİŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1930 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Hukümdar bana çok zor bir şey sordu — dedi —

1931 Bu beylik işini hep beyler bilir; kanun ve nizam, örf ve âdet onlardan gelir.

1932 Bey doğarken, beylikle doğar; görerek öğrenir ve böylece işlerin hangisinin daha iyi olduğunu bilir.

1933 Tanrı kime bu beylik işini verirse, ona işi ile mütenâsip akıl ve gönül de verir.

1934 Tanrı kimi bey olarak yaratmak isterse, ona önce münâsip tavır ve hareket ile akıl ve kol kanat verir.

1935 Bu beylik işi beylerin işidir; beylerin işini bey olan kimse bilir.

1936 Bu işi hukümdar benden daha iyi bilir; babası bey idi, kendisi de beydir.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

1937 Hukümdar dedi: — Anladım, bunların hepsi doğrudur; bu sözü doğru söyledin, sözün misk gibi koktu.

1938 İşi yapan adam kendi vazifesini yapar; bunun kusur veya fazîlet olduğunu gören insan takdir eder.

1939 Ben iş yapan insanım, sen ise, onu gören insansın; yapan adam işinin nasıl olduğunu görenden öğrenir.

1940 Şimdi Tanrı sana akıl ve gönül verdi; akıl ve bilgi sâyesinde sen işleri sükûnetle ele alıyorsun.

1941 Küçüklüğünden beri hep benim hizmetimde bulundun; görüp öğrenerek, iyi kanunlar elde ettin.

1942 Bütün işleri artık sen anladın ve kavradın; bana da işin ve sözlerinle candan bağlısın.

1943 İnsan işini kendisine candan bağlı olana danışır; sâdık insan kendisini başkası için feda eder.

1944 Bana içten bağlı olduğun için, sana inanıyorum; sözlerime samimiyetle cevap ver.

1945 Dinle, şefkatli insan ne der; insanlığın başı merhamettir.

1946 Merhametli insanı akıllı çok öğdü; merhametli kimse insan için azizdir.

1947 Merhametli birini bulursan, bağrına bas; bilgi ve akıl bana böyle dedi.

ÖĞDÜLMIŞ'İN HUKÜMDARA CEVABI

1948 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, ey üstün el, sağ ol ve huzûr içinde yaşa — dedi —

1949 Beylik için insanın ilk önce asîl soydan gelmesi gerektir; bey cesûr, kahraman, kuvvetli ve pek yürekli olmalıdır.

1950 Babası bey ise, oğul bey doğar; o da babaları gibi, bey olur.

1951 Bey bilgili ve akıllı olmalıdır; cömert ve yumuşak huylu olmak da lâzımdır.

1952 Beyler bilgi ile halka baş oldular ve akıl ile memleket ve halkın işini gördüler.

1953 Bey adı *bilig* kelimesi ile ilgilidir; *bilig*'in lâmı giderse, *beg* adı kalır.

1954 Bey çok akıllı olmalı ve aklın kıymetini bilmelidir; bilgili insanın düşmanı çok olur.

1955 Bilgiyi takdir eden, görmüş-geçirmiş ve çok gezmiş insan ne der, dinle.

1956 Ansızın bir iftiraya uğramaması için, beyin bilgili, akıllı ve uyanık olması lâzımdır.

1957 Adının iyiye çıkması ve boyanın tutması için, iyi tavır ve hareket ile binlerce fazîlet lâzımdır.

1958 Aslında bütün insan-oğullarının menşei büyüktür; seçkinler ise, bilgi ile temâyüz etmiştir.

1959 Soyu iyi ise, insan iyi olarak doğar ve iyi olduğu için baş-köşeye geçer.

1960 Bu beylik mukaddestir, temizlik ister; halkın da temiz ve uyanık olması lâzımdır.

1961 Halk için beyin cesûr ve kahraman olması iyidir; büyük işleri ancak bu meziyetler ile karşılamak mümkündür.

1962 Tecrübeli, sözünü düşünerek söylemiş olan Ötüken beyi ne der, dinle.

1963 Halk için beyin çok seçkin olması lâzımdır; özü, sözü doğru ve tabiatı güzide olmalıdır.

1964 Bilgili, akıllı, halka muâmelesi iyi, cömert, gözü tok ve gönülü zengin olmalıdır.

1965 Her türlü iyiliğe el uzatmalı; hayâ sâhibi, yumuşak huylu ve asîl tabiatlı olmalıdır.

1966 Böyle bir bey halka lâyık, büyük bir bey olur ve bu beyden de iyi bir hânedan yetişir.

1967 İnsan her işe başlarken, bilgi ile başlar ve akıl ile sona erdirir.

1968 Bey halkı bilgi ile elinde tutar; bilgisi olmazsa, aklı işe yaramaz.

1969 Beyler işlerinde yanılırlarsa, ey devletli hukümdar, onların beyliği hastalanmış demektir; tedâvi etmelidir.

1970 Beylik hastalığının ilâcı akıl ve bilgidir; ey yumuşak huylu, onu akıl ile tedâvi et.

1971 Bey bilgili, akıllı ve zeki olmalıdır; beyliğin hastalığına ancak bunlar ile bir çâre bulunabilir.

1972 Bilgili, akıllı ve hakîm hukümdarın her iki dünyada da makamı yüksek olur.

1973 Her iki dünyayı bulan insan çok mes'ûd olur ve bütün saâdetlerin başında bulunur.

1974 Şâir şu sözü buna benzeterek söylemiştir; dikkat edersen, mânası bilgisiz için gözdür.

1975 Saâdet nedir; bana târif et; insanlar arasında mes'ûd olan kimdir.

1976 Kendisi yaşar, başkalarını da yaşatır ve ömrünü saâdet içinde geçirirse, böyle bir insan âhirette de baş-köşeyi bulur.

1977 Tabiatı iyi ve hareketi doğru ise, bak, o beyin hayatı sevinç içinde geçer.

1978 Tanrı kime bu iyi tabiatı ve bu iyi tabiat ile birlikte iyi gidişi kısmet ederse,

1979 Bu dünya, her türlü nimeti ile birlikte, onun olur; isterse, kendisi kullansın, isterse, başkalarına dağıtsın.

1980 Tanrı kuluna saâdet ile fazîleti nasîp ederse, onun tabiatı iyi ve hareketi mükemmel olur.

1981 İl ve şehirleri idâre, sulh ve sükûneti te'min etmek için, hukümdarın iyi tabiat ve binlerce fazîlet sâhibi olması lâzımdır.

1982 Bu iyi tabiat ne güzel şeydir; tabiatı iyi olan insanın hayatı da güzeldir.

1983 Tanrı kime kötü bir tabiat vermiş ise, bu felek oku ona eziyet çektirir.

1984 Hangi bey kötü bir tabiata sâhip olursa, her işi ters gider; sevinç yüzü görmez, dâimâ keder içinde yaşar.

1985 Bey takvâ sâhibi ve temiz olmalıdır; aslı temiz olan dâimâ temizlik ister.

1986 Takvâ sâhibi, hataya düşmemek için, dâimâ titiz davranır; böyle titiz hareket eden beyler doğru iş görürler.

1987 Eğer bey takvâ sâhibi ve temiz kalpli olmazsa, hiç bir vakit temiz ve isâbetli hareket edemez.

1988 Sabır ve sükûnet bey için bir ziynettir; bunlar beyliğin başta gelen meziyetleridir.

1989 İşe bilerek başlamak ve başarı ile tamamlamak için, beyin çok akıllı olması gerektir.

1990 İşi akıllı insanlar başarırlar; akılsız kimseleri işten uzak tutmalıdır.

1991 Gönül olmazsa, insan gözünün faydası yoktur; akıl olmazsa, insan gönülünden layıkı ile istifade edemez.

1992 Ey hukümdar, dinle, sâkin, iyi gönüllü ve tecrübeli insan ne der.

1993 Hangi insanda akıl ve anlayış varsa, ona insan de, onu ne kadar öğersen öğ.

1994 Akıl, anlayış ve bilgi tam olarak kimde bulunursa, kötü ise, onu iyi, küçük ise, büyük bil.

1995 İnsan için akıl ne iyi şeydir; akıllı insanlara müşâvir nazarı ile bakmalı.

1996 Acelecilik her kes için fenadır ve derûnî bir korku neticesidir; eğer bu beyde olursa, onun yüzü kül renkli olur.

1997 Acelecilik, zevzeklik ve hiddetli mizac — bunlar bilgisizlik alâmetleridir.

1998 Acele yapılan işler acı olur; acele yemek-içmek yüzünden hastalık gelir.

1999 Her işte sükûneti tercih et; yalnız ibâdette acele et, çabuk davran.

2000 Bey tok gözlü, hayâ sâhibi ve yumuşak tabiatlı olmalı, sözünde ve hareketinde açık ve vâzıh davranmalıdır.

2001 Gözü aç adam hiç bir şey ile doymaz; gözü aç olana bütün dünya nimeti kâfi gelmez.

2002 Aç gözlülük, ilâcı ve devası bulunmayan bir hastalıktır; onu, bütün dünya kâhinleri bir araya gelse, yine tedâvi edemezler.

2003 Bütün açlar yer ve içerlerse, nihâyet doyarlar; aç gözlü adamın açlığı ancak ölümle nihâyete erer.

2004 Aç gözlü adamı mal doyurmaz; bütün dünyaya sâhip olsa bile,o yine dâimâ aç gözlü ve fakirdir.

2005 Bey hayâ sâhibi ve insanların seçkini olmalı; hayâ sâhibinin tavır ve hareketi eksilmeyen bir bütündür.

2006 Hayâ sâhibi kimse yumuşak tabiatlı olur; kendisine yakışmayan hiç bir işe el sürmez.

2007 Tanrı kime hayâ ve iz'ân vermişse, ona devlet ile birlikte bütün şerefleri vermiş demektir.

2008 Bütün uygunsuz işlere mânî olan hayâdır; bütün iyi işlere ulaştıran da hayâdır.

2009 Bu hayâ ne kadar iyi şeydir ve insan için ne büyük bir zînettir; hayâ insanı her iyi işe sevkeden bir vâsıtadır.

2010 Beyin dili dürüst ve kalbi doğru olmalı ki, halka faydalı olsun ve güneşi doğsun.

2011 Eger beylerin gönülünde hiyânet bulunursa, halka faydaları dokunmaz; onlardan vaz geç.

2012 Beyin gönülü, dili ve tabiatı düzgün olmazsa, saâdet o memlekette dolaşamaz, kaçar.

2013 Sözünde durmayan beye ümit bağlama, ömrün boşuna geçer ve peşiman olursun.

2014 Bey çok ihtiyatlı ve çok da uyanık olmalı; beyler ihmâlkâr olurlarsa, bunun cezâsını başkaları çeker.

2015 Bir memleketin bağı ve kilidi iki şeyden ibârettir; biri — ihtiyatlılık, biri — kanun; bunlar esastır.

2016 Hangi bey ihtiyatlı ise, o memleketini muhâfaza eder; düşmana boyun eğdirir ve onu sım-sıkı bağlar.

2017 Hangi bey memlekette doğru kanun koydu ise, o memleketini tanzim etmiş ve gününü aydınlatmıştır.

2018 Beyliğin başı işte bu iki şeydir; bu ikisi tam olursa, bey beylik yapar.

2019 İhtiyat ile hareket edip, düşmanını yenen, cesûr muhârip ne der, dinle.

2020 Ey ülke beyi, memleketin korunmasını istersen, memleketin her tarafında ihtiyat tedbirleri al.

2021 İhtiyatlılık beylerin ülkesini genişletir; ihmâlkârlık ise, beyliğin temelini göz göre-göre sarsar.

2022 Bu ihtiyat ile sen düşmanın boynunu vur, halka hüküm et, râhat ve huzûr içinde yaşa.

2023 Bey iki şey ile kendi beyliğini bozar, eğri yola girer ve doğru yoldan şaşar.

2024 Bunlardan biri zulüm, biri ihmâlkârlıktır; bu ikisi ile bey memleketini harâp eder.

2025 Düşmanın boynunu kırmak istersen, gözünü, kulağını tetikte bulundurmalısın.

2026 Beyler düşmanı ihtiyat ile vurmuşlar ve ihmâlkârlık ile beyliğin bağlarını çözmüşlerdir.

2027 Beyler ihmâlkâr olurlarsa, işlerini başaramazlar; bey iyice bilmelidir ki, ihmâlkârlık ederse, beyliği devam edemez.

2028 İhtiyatlı insan dâimâ hazırlıklı bulunur ve ihmâlkâre pusu kurar.

2029 Bey ihtiyatlı olursa, memleketine el dokundurmaz; eğer dokunursa, o bu tecâvüzü akıl, fikir ve bilgisi ile karşılar.

2030 Zâlim adam uzun müddet beyliğe sâhip olamaz; zâlimin zulmüne halk uzun müddet dayanamaz.

2031 Bilgili bunu nasıl ifâde eder, dinle; zâlim memleketine uzun müddet hüküm edemez.

2032 Zulüm yanar âteştir, yaklaşanı yakar; kanun — sudur; akarsa, nimet yetişir.

2033 Ey hakîm, memlekette uzun müddet hüküm sürmek istersen, kanunu doğru yürütmeli ve halkı korumalısın.

2034 Kanun ile ülke genişler ve dünya düzene girer; zulüm ile ülke eksilir ve dünya bozulur.

2035 Zâlim zulmü ile bir çok sarayları harâp etmiş ve sonunda kendisi açlıktan ölmüştür.

2036 Beyler gönüllerini temiz tutar ve kanunu tatbik ederlerse, beylik bozulmaz ve uzun müddet ayakta durur.

2037 Ey devletli hükümdar, en kötüsü beylerin adının yalancıya çıkmasıdır.

2038 Beyin sözü doğru olmalı, tavır ve hareketi itimat telkin etmelidir ki, halk ona inansın ve huzûr içinde yaşasın.

2039 Yalancı insanlar vefasız olur; vefasız kimseler halkın hayrına uygun olmayan işler yaparlar.

2040 Vefâlı insan ne der, dinle; insan için insanlığın başı vefâdır.

2041 Sözü yalan olan kimsenin tavır ve hareketi cefâdır; cefâ kimde ise, o kimse hayvandır.

2042 Yalancı adamdan vefâ bekleme; bu uzun yıllardan beri tecrübe edilmiş bir sözdür.

2043 Bey cesûr, kahraman ve atılgan olmalı; bey cesâreti ile düşmana karşı koyar.

2044 Korkak askerin cesâret alması için, kumandanın kahraman ve cesûr olması lâzımdır.

2045 Cesûr insan korkakların başına geçer ve her kes ondan cesâret alır.

2046 Bu söze şâhit olarak, şu beyti oku; bu sözü gönülüne al ve aklına koy.

2047 Arslan köpeklere baş olursa, köpeklerin her biri kendi karşısındakine arslan kesilir.

2048 Eğer arslanlara köpek baş olursa, o arslanların hepsi köpek gibi olur.

2049 Beye cömertlik ve alçak gönüllülük lâzımdır; alçak gönllülük ile birlikte tabiatı da sâkin olmalıdır.

2050 Beyler cömert olursa, adları dünyaya yayılır; bunların nâm ve şöhretleri ile dünya korunur.

2051 Etrafına üşüşerek, asker toplanır ve ordu olur; asker ve ordu ile insan dileğine kavuşur.

2052 Harp eden ve hayatını bununla kazanan insan ne der, dinle: ey kahraman, vur al ve aldıklarını tekrar yiğitlere ver.

2053 Cömert ol, bağışla, yedir ve içir; eğer malın eksilirse, tekrar vur, al ve eksileni tamamla.

2054 Cesûr, gözü pek olan insan için mal eksik olmaz; ak doğan için de yem eksik olmaz.

2055 Kılıç, balta, ok, yay ile kuvvet ve cesâret varken, yiğit adam mal için endişe etmemelidir.

2056 Dünya hâkimi hakîm bey niçin hazîne toplar; asker nerede ise, oradan hazır hazîne alır.

2057 Memleket tutmak için, çok asker ve ordu lâzımdır; askeri beslemek için de çok mal ve servete ihtiyac vardır.

2058 Bu malı elde etmek için, halkın zengin olması gerektir; halkın zengin olması için de, doğru kanunlar konulmalıdır.

2059 Bunlardan biri ihmâl edilirse, dördü de kalır; dördü birden ihmâl edilirse, beylik çözülmeğe yüz tutar

2060 İyi nâm ve şöhretle adının yayılmasını isterse, bey bir de şu beş şeyi kendinden uzak tutmalıdır.

2061 Biri acelecilik, ikincisi cimrilik ve üçüncüsü hiddettir; bunlara karşı mukavemet et, mağlûp olma.

2062 Bir bey için fenâ olan şeylerin dördüncüsü inatçılıktır; yakışmayan bu şeylerin beşincisi, şüphesiz, yalancılıktır.

2063 Adının kötüye çıkmaması ve sözünün itibârını kaybetmemesi için, beyler bunlardan kendilerini uzak tutmalıdır.

2064 Bunların en kötüsü bu inatçılıktır; inatçı kimse, hiç şüphesiz, çok sıkıntı çeker.

2065 Şâir buna benzer bir söz söylemiştir; şâir sözüne değer veren insanın ifâdesi zenginleşir.

2066 İnatçılık insan için ağır bir yüktür; inatçılıktan kendini kurtar ve onunla savaş.

2067 Düşmanın yapamadığı fenalığı onun kendi hareketi kendisine yapar; bunun düşmandan farkı nedir, bu da düşmandır.

2068 Ey hükümdar, bir çok memleketleri elde etmek istersen, yapabilirsen, şu üç işi yap.

2069 Sağ elin ile kılıç sallar ve vururken, sol elin ile mal dağıt.

2070 Ağzından çıkan sözler şekerden daha tatlı olsun; böylece bey-kul, büyük-küçük, hepsi sana boyun eğer.

2071 Halk tarafından sevilmesi ve itibar görmesi için, ey hükümdar, beyin şu bir şeye sâhip olması lâzımdır.

2072 O güler yüzlü, tatlı sözlü, yumuşak huylu olmalı ve bütün hareketlerinde de bunlara uygun davranmalıdır.

2073 Bey gönülünü alçak tutmalı, eli açık olmalı, merhameti de bunlarla mütenâsip bulunmalıdır.

2074 Her türlü fazîleti tam olarak elde etmeli; uygunsuz ve olmayacak şeylerden uzak durmalıdır.

2075 Böyle bir bey insanların seçkini ve halkın iyisidir; seçkin ve iyi olan kimse eksilmeyen bir aya benzer.

2076 Bütün dünya halkı ona kul olur; bu gibi beyler dünyaya hâkim olurlar ve bütün dileklerine kavuşurlar.

2077 Asık suratlı, kaba sözlü, kibirli ve mağrûr insan her kesi kendisinden nefret ettirir ve işini yoluna koyamaz.

2078 Küstahlık, acelecilik, zevzeklik, bunlar avam tabiatıdır; bey bunlardan uzak bulunmalıdır.

2079 Avam tabiatının beye yakın olması uygun düşmez; bu tabiat yaklaşırsa, bey itibârını derhâl kaybeder.

2080 Siyah — kul rengidir, bey — beyaz olur; siyah ve beyaz böyle ayırt edilmiştir.

2081 Seçkin bir bey olabilmek için, fazîlete kıymet verilmelidir, ey nâmlı meşhûr.

2082 Bir kimsenin adı bey, fakat tabiatı avamınki gibi olursa, o halk arasında avamdan daha aşağı görülür.

2083 Bey güzel yüzlü, saçı-sakalı düzgün, yakışıklı ve orta boylu olmalı; aynı zamanda nâm ve şöhret sâhibi bulunmalıdır.

2084 Yüzünü gören her kes, bakınca, onu sevmeli; memleketi ve halkı ona bakıp, güvenle yaşamalıdır.

2085 Düşmana karşı cesûr ve mert olmalı; güzelliği bakan gözü sevgi ile parlatmalıdır.

2086 Bilgi nazarında boyunun çok uzun olması makbûl değildir; onun çok bodur olması da güzel düşmez.

2087 Onun için bey orta boylu olmalıdır; orta boylu olması daha iyidir.

2088 Çok yaşamış ve başından çok şeyler geçirmiş, tecrübeli insan ne der, dinle.

2089 Kısa boylu, bodur kimseler hırçın tabiatlı olurlar; hırçın nereye giderse, orada kavga başlar.

2090 Boy orta ve her şey bununla mütenâsip olmalı; ey bilgili insan, her işte itidâlden ayrılma.

2091 Bey içki içmemeli ve fesatlık yapmamalıdır; bu iki hareket yüzünden, sonunda ikbâl elden gider.

2092 Dünya beyleri şarabın tadına alışırlarsa, memleketin ve halkın bundan çekeceği zahmet çok acı olur.

2093 Dünyaya sâhip olan vaktını kumara verirse, memleketin bozar ve kenbisi de muhtac duruma düşer.

2094 Devlet işleri ihmâl edilir ve vaktında yapılmazsa, arkasından avcı kuşla tâkip etsen bile, bir daha ele geçmez.

2095 Bilgi veren ve bilgisizi yererek, içkiden men'eden insan ne der, dinle.

Ey içki düşkünü, boğazının esiri, içki içme; içki içersen, sana fakirlik yolu açıldı demektir.

Avam içkiye müptelâ oldu, malı rüzgâr gibi uçtu; bey içkiye müptelâ olursa, memleketi nasıl durur.

2098 Bu içki ve meyhâneci düşmandır, insanın parasını alır; içki içen hırçın ve kavgacı olur.

2099 İnsan sarhoş olursa, deli olur ve aklını kaybeder; deli hiç doğru iş yapar mı.

2100 Takvâ sâhibi insan ne der, dinle; ey boğazının kulu, bu söze göre hareket et.

2101 Yapılacak nice işler içki yüzünden yapılamaz; yapılmaması gereken nice işler de sarhoşken yapılır.

2102 Nice uygunsuz işler içki yüzünden işlenir; nice iyi işler sarhoşluk yüzünden geri kalır.

2103 Bey içki içer ve oyunla vakit geçirirse, memleket işini düşünmeğe ne zaman fırsat bulur.

2104 Nerede fesat olursa, oradan saâdet kaçar, gider; fesat, şüphesiz, her yerde dâimâ beyliğe halel getirir.

2105 Saâdet ve ikbâl temizdir, her yerde temizlik arar; bu saâdet durudur ve ancak saf olanı destekler.

2106 Bey içkiye müptelâ, müfsit ve kaba olursa, onun bütün halkı da ayyâş olur.

2107 Halkın bütün uygunsuzluklarını beyler düzeltir; bey uygunsuzluk ederse, onu kim yola getirir.

2108 İnsan temiz olmayan şeyleri su ile yıkayıp, temizler; eğer su kirlenirse, o ne ile ve nasıl temizlenir.

2109 İnsan hastalanırsa, tabip bunun ilâcını verir; eğer tabip hastalanırsa, onu kim tedâvi eder.

2110 Beyler tavır ve hareketlerini temiz ve doğru tutmalıdırlar; halk yolunu ve gidişini beyin yoluna uydurur.

2111 Beyler örf ve kanuna nasıl riâyet ederlerse, halk da aynı şekilde örf ve kanuna itâat eder.

2112 İşte şu söz de buna şâhittir; bu sözün, dikkat edersen, mânası buna uygundur.

2113 Beyler hangi yoldan giderlerse, beylerin bu gidişi kulun da yoludur.

2114 Beyi iyi ve gidişi doğru ise, kulu da daha iyi yürüyecektir.

2115 Bey mağrûr, kabadayı ve kibirli olmamalı; gurûr insanı doğru yoldan çıkarır.

2116 Beyler, şüphesiz, saâdetle büyük olurlar; bundan nasip alabilmeleri için gönüllerini küçük tutmalıdırlar.

2117 Akıllı, insanların iyisi, halk arasında seçkin ve bilgili bey ne der, dinle.

2118 Beyler büyüklük taslar ve kibirli olurlarsa, ey oğul, onlar, şüphesiz, itibar görmezler.

2119 Gurûr ile insan göğe yükselmez; alçak gönüllü olmakla da işi bozulmaz.

2120 Gurûr faydasızdır, o insanları kendinden soğutur; alçak gönüllülük insanı yükseltir.

2121 Bey mütevâzı ve alçak gönüllü olmalıdır; eğer böyle değil ise, sen ondan elini çek.

2122 Bey mütevâzı ve alçak gönüllü olmalı, suçlu kimselerin de suçunu affetmelidir.

2123 Hizmetinde bulunanlar ona çabuk ısınırlar ve gönülden bağlı olurlar; gönülden bağlı olan, candan adamlar severek hizmet ederler.

2124 Halka baş olan beye himmet lâzımdır; bu himmet ile birlikte mürüvvet de bulunmalıdır.

2125 Bey himmet ve mürüvvet ile şöhret bulursa, dileğine erişir ve av ayağına gelir.

2126 Himmet sâhibi olmayan kimse ölüdür; o her iki dünyada da mahrum kalır.

Himmeti ile berâber, bir de siyâset lâzımdır; siyâset için de beylik şartlarını hâiz bir beyin riyâseti lâzımdır.

Bey memleket ve kanunu siyâset ile düzene koyar; halk hareketini onun siyâsetine bakarak, tanzim eder.

Şu beyitler bu söze cevap ve şâhittir; şâhit nerede ise, huccet de oradadır.

2130 Beylerin kapısını siyâset süsler; bey siyâset ile memleketini düzene koyar.

2131 Kötü insanlara karşı siyâset yürütmeli; halk arasında kargaşalığı siyâset yatıştırır.

2132 Memleketin direği, temeli, sağlamlığı, esâsı ve kökü iki şeye bağlıdır.

2133 Bunlardan biri halkın hakkı olan kanun, diğeri de hizmette bulunanlara dağıtılan gümüştür.

2134 Kanun himâyesinde halk sevinç içinde yaşamalı ve parayı görerek, hizmet edenlerin de yüzleri gülmelidir.

2135 Bu iki zümre beyden memnûn olursa, memleketi ve idâresi düzene girer; bey huzûra kavuşur.

2136 Her hangi bir bey halka kanun vermez, halkı korumaz ve halkın serveti kapanın elinde kalırsa,

2137 O halkın içine ateş atmış olur; memleketi bozulur ve hiç şüphesiz, beyliğin temeli yıkılır.

2138 Hangi bey askerini memnûn etmezse, kılıç da kınından çıkmaz.

2139 Beyler kılıç ile memleketlerine hâkim olurlar; kılıçsız, gâfil bey memleketine sâhip olamaz.

2140 Kılıç ile balta memleketin bekçisidir; halkın başında bulunan, kılıç sâyesinde memleketler ele geçirir.

2141 Dünyayı elinde tutan, kılıç ve balta ile düşmanını yenmiş olan ne der, dinle:

2142 Ey memlekete hâkim olan, onu muhâfaza etmeli; zehir yiyen kimse bunu gaflet yüzünden yer.

2143 Ey kudretli, kılıç ve baltayı kendine muhâfız yap; kılıç bekçi olursa, bey râhata kavuşur.

2144 Kılıç kımıldadığı müddetçe düşman kımıldayamaz; kılıç kınına girerse, beyin huzûru kaçar.

2145 Ey bey, kılıç kullananı her vakıt memnûn et ve böylece kendin de dâimâ sevinç içinde yaşa ve zahmet yüzü görme.

2146 Öğdülmiş tekrar dedi: — Ey devletli hukümdar, memleket işleri çok ağır, fakat şerefi büyüktür.

2147 Halka baş olmak büyük ve ağır bir iştir; o dâimâ başa dert olur ve insana eziyet verir.

2148 Dikkat edersen, sevinci az, kaygısı çoktur; öğeni az, fakat söğeni daha çoktur.

2149 Nereye bakarsan, orada bir tehlike vardır; sevincini sorarsan, o daha azdır.

2150 Sevmeyeni çok, seveni nâdirdir; didinmesi çok, râhatı azdır.

2151 Hiç bir yerde gönülü emin olmaz; gönülün emin olmaması, insan için, büyük bir ıstıraptır.

2152 Dikkat edersen, onun her işinde bir tehlike vardır; tehlikeli işin tadı kaçar.

2153 Dinle, akıllı sözü ne der; akıllının sözü, dikkat edersen, tamamen bir inciye benzer.

2154 Hukümdarın boynu kıl gibi, başı ise, burc kadardır; akıllı insan ona pek inanmaz.

2155 Beylik baş üzerinde bir kılıç gibidir; her gün onun için tehlikeli bin iş vardır.

2156 Her beylik işi böyledir; bazısı huzûra kavuşur, bâzısı ise, kendi başını yer.

2157 Dünya ve âhireti, bunların her ikisini birden bulmak istersen, şu bir kaç işi bırakma; muktedirsen, bunları yerine getir.

2158 Gönül ve dilini doğru tut, Tanrıya sığın; Allahın emrine itâatsizlik etme.

2159 Tanrıdan ne gelirse, ona râzı ol; her şeye râzı olmak kulluk icâbıdır.

2160 Bütün halka içten gelen bir merhamet göster; dâimâ iyilik yap ve kendin iyilik bul.

2161 Halka faydalı ol, ona zarar verme; iyi hareket et, kötülerin zararlarını ortadan kaldır.

2162 Dünya ve hayat senin oldu; hayatta iken, ondan sevinçle istifâde et.

2163 Can çıksa dahi, ümidini kesme; inan ki, Tanrı iyiye iyi yol gösterir.

2164 İşte benim bu söylediklerimi hükümdar işitti; bey için böyle bir fazîlet ve bilgi lâzımdır.

2165 Hangi insanda bu fazîlet ve bu terbiye bulunursa, onu, bey olarak, memlekette yükseltmelidir.

2166 Böylesi mükemmel bir bey ve halka baş olur; insan ondan her türlü iyilik bulur.

2167 Bilgili ve zeki insan ne der, dinle; bilgili ve zeki insanın bilgisi memleket için bir zînettir.

2168 Bey bilgili, akıllı ve âdil olmalı; şöhretinin yayılması için de cesûr ve tedbirli davranmalıdır.

2169 Bey, memleketini iyice koruyabilmesi için, bir de asîl, hayâ sâhibi, yumuşak huylu ve merhametli olmalıdır.

2170 O gözü tok, sabırlı, alçak gönüllü, şefkatli ve sâkin tabiatlı olmalıdır.

2171 Bütün fazîletlerde her kesten üstün olmalı; halka karşı adâletle muâmele etmelidir.

2172 Hangi memleketin beyi böyle olursa, o memleket halkı kurtulur; derdi kalmaz.

2173 Orada saâdet güneşi doğar ve memleket huzûra kavuşur; fakat ne yazık ki, bu gibi insanlar çok yaşamazlar.

2174 Ey hukümdar, benim bildiğim bunlardır; aklımın erdiklerini işte sana arzettim.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ'E CEVABI

2175 Hukümdar: — Anladım, doğru söyledin, bana lâzım olan bunlar idi, bilgide yanılmadın — dedi —

2176 Sana soracak bir sözüm daha var, onu da bana açık olarak, söyle.

2177 Beyi böyle her türlü fazîlet sâhibi olursa, ey seçkin insan, veziri nasıl olmalıdır ki,

2178 Altın ve gümüşten zengin bir hazine toplasın; memleket düzene konsun, şehir ve eyâletler çoğalsın.

2179 Memleketi tanzım eyleyerek, doğru kanun ile idâre etsin; hizmetinde bulunanlar iyilik görerek, ona ısınsın.

2180 Halk huzûra kavuşsun, kimse ona el uzatmasın; beyin adı iyilik ile dünyaya yayılsın.

XXIX.

ÖĞDÜLMİŞ BEYLERE VEZİR OLACAK İNSANIN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2181 Ögdülmiş cevap verdi: — Ey hukümdar, vezir beylerin eli demektir; onlar işleri bu eller ile görürler — dedi —

2182 Hiç şüphe yok, bey için vezir çok lüzûmludur; vezir iyi olursa, bey râhat uyur.

2183 Beylerin yükünü yüklenen vezirdir; beyliğin temelini sağlamlaştıran da vezirdir.

2184 Bu işe halk içinde çok temâyüz etmiş, seçkin insan lâzımdır; aklı, gönlü ermeli ve işe yürekten bağlanmalıdır.

2185 Aklı çok ve bilgisi deniz gibi derin ve geniş olmalı, her iş elinden gelmeli ve beyin yüzünü güldürmelidir.

2186 Asîl bir âileden gelmeli, takvâ sâhibi ve dürüst olmalı, hayatını da dürüstlük ile geçirmelidir.

2187 Vezirlik mühim bir iştir; bu iş için seçkin insan lâzımdır; o doğru ve asîl tabiatlı olmalıdır.

2188 Vezir, akıllı ve bilgili olmalıdır; bu iş için zekâ ve yumuşak huylu olmak lâzımdır.

Soyu iyi olan akıllı insan her yerde yükselir ve hiç bir şeyden mahrum kalmaz.

Vezir imanlı, takvâ sâhibi ve temiz olmalı, memleket ve halk ondan her bakımdan emin bulunmalıdır.

2191 İnsanların seçkini takvâ sâhibi olan kimsedir; o bütün muhtaclara ilâc ve devâdır.

2192 Takvâ sâhibi insan işte tedbirli davranır; yakışıksız işlere yaklaşmaz ve işin vaktını bilir.

2193 Beyden sonra, onun yerine, hareket ve söz ile memlekete hukmeden insan vezirdir.

2194 Soysuz adamlar temiz olmazlar; temiz olmayan kimse vezirliğe yakışmaz.

2195 Soylu insan vefâlı olur, temiz olmayanın işi dâimâ cefâdır.

2196 Kanun adamı ne der, dinle; kanun adamı her yerde itibar görür.

2197 Soylu insanların hareketi zarif olur; onlar ellerini halk üzerine vefâ ile uzatırlar.

2198 Ne kadar şeker ve ilik ile beslesen dahi, temiz olmayanın hareketi vefâsız ve cefâlı olur.

2199 Vezir hayâ sâhibi, gözü tok ve itimat edilir bir insan olmalıdır; insanların kabası hayâsız adamdır.

2200 Onun gözü tok olmalı ve onda mal hırsı bulunmamalıdır; gözü aç olan kimse, bütün dünyaya nâil olsa bile, doymaz.

2201 İnsanların seçkini hayâ sâhibi olanıdır; hayâ sâhibi olan kimse, insanların başıdır.

2202 Kimde hayâ varsa, ona her işi teslim et; insan hayâ ile küstahın yolunu tıkar.

2203 İnsanların aşağısı hayâsız adamdır; hayâsızın dili doğru söz söylemez.

2204 Hayâ sâhibi, yumuşak huylu insan ne der, dinle; bak, acıdığı için, sana nasihat verir.

2205 Hayâsız adamdan uzak dur, uzak; hayâsız inkâr eden gözdür.

2206 Hayâsızın yüzü, dikkat edersen, etsiz bir kemiktir; hayâsızın özü ise, kapanmaz bir gediktir.

2207 Hayâ ile insanın şerefi artar; hayâ sâhibinin bundan dolayı gözü parlar.

2208 Vezirin yüzü güzel ve düzgün, kendisi de, halkın hakkını alabilmesi için, âdil olmalıdır.

2209 Doğru hareketli ve mülâyim tabiatlı olursa, ondan halka her vakıt iyilik gelir.

2210 Hizmetkârların başı olan vezir doğru hizmet etmezse, beylerin işi hep eğri olur.

2211 Hizmetkârın doğru ve dürüst olması lâzımdır ki, beyler inanıp, işlerini emniyetle ona tevdi etsinler.

2212 Güzel insanın tabiatı da güzel olur; hareketi de güzel olursa, memlekete faydası dokunur.

2213 Kimin yüzü ve dış görünüşü güzel ise, dışı gibi, onun içi de güzel olur.

2214 Tecrübe etmiş ve tecrübe ile iyiyi, kötüyü ayırt etmiş insan ne der, dinle.

2215 İnsanın iç tabiatı onun dış görünüşüne eştir; yüzü ve kıyâfeti ile hareketi birbirine denktir.

2216 Dışını görürsen, bunu içi için yeter şâhit say; insanın içi dışı gibi ve dışı da içi gibidir.

2217 Saçı-sakalı düzgün olan vezir heybetli olur; vezir heybetli olursa, işi yolunda gider.

2218 Vezir hesap bilir, âlim ve zeki olmalıdır; bilgili olmalı ve çeşitli yazıları bilmelidir.

2219 Vezirin işi hep hesapla döner; hesap bilmezse, hizmetkârın işi kalır.

2220 İnsan işini-gücünü hesap ile yapar; yıl, ay, gün ve zamanı hesap ile tâyin eder.

2221 Hesabın adı hesaplı davranmaktan hesap olmuştur; dikkat edilirse, hesap çok hesaplı bir iştir.

2222 İnsan zeki olmazsa, işi başaramaz; insan işini zekâ ile yapar.

2223 İnsan bildiklerini yazı ile yazar; yazarsa, ne yapmış olduğunu bilir.

2224 Bu yazı zekâ nişânıdır; yazı bilen insan çok zeki olur.

2225 İnsan-oğlu yazı bilmese idi, yıl, ay ve günün sayısını nasıl bilirdi.

2226 Âlimler kitap yazıp bırakmamış olsalar idi, hesap yapmağa nasıl bir çâre ve imkân bulunurdu.

2227 Tanrı bu âlemi yaratmadan önce, levh ile kalemi yaratmıştır.

2228 Kulun neler yaptığını melek yazar, sonra Tanrı yarın o işi sorar.

2229 Vezirin gönülü alçak ve dili yumuşak olmalıdır; böylelikle insan kendisini başkalarına sevdirir.

2230 Alçak gönüllülük insanı sevdirir; kendisini sevdiren kimseler arkadaşlarını da memnûn ederler.

2231 Alçak gönüllü ve sâkin tabiatlı insan ne der, dinle; insan için alçak gönüllü olmak ne iyi şeydir.

2232 Alçak gönüllü insan halk arasında sevimli olur; haşin ve kibirli adam ise, sevimsiz olur.

2233 Alçak gönüllü insan uzun müddet itibarda kalır; haşin ve kibirli insanlar büyüklüğe ulaşamazlar.

2234 Vezirliğe çok olgun bir insan lâzımdır; o okuyan-yazan ve çok anlayışlı bir insan olmalıdır.

2235 Sözü, gönülü bir, hareketi doğru, hayâ sâhibi, merhametli ve halk arasında dürüst olarak tanınmış olmalıdır.

2236 Gözü tok, uyanık, ihtiyatlı ve işinin ehli olmalı; işe yarayan ve yaramayan kimseleri ayırt edebilmelidir.

2237 Hizmete hâzır, vefâlı, emânete karşı titiz ve bir de temiz gönüllü olmalıdır.

2238 Bu fazîlet ve bilgiler kimde tam olarak bulunursa, hükümdar vezirliği ona verebilir.

2239 Beye böyle bir kimse vezir olursa, bey ve halk, her ikisi de huzûra kavuşur.

2240 Hukümdarın işi, dilediği gibi, tam olur; memleketi düzene girer ve insanlar zenginleşir.

2241 İşe yaramayan, fena biri memlekete vezir olursa, o memleket halkı, fakiri ve zengini, hepsi bozulur.

2242 Vezirin iyi olması halk için faydalıdır; halka faydalı olduğu gibi, hukümdar için de zevklidir.

2243 Bilgisi deniz gibi derin, bilgi ile gönülü ve göğüsü aydınlanmış olan insan ne der, dinle.

2244 Beyin sözü ve gönülü iyi olursa, onun hizmetinde bulunanlar doğruluk yolunu tutarlar.

2245 Eğer beyler zâlim ve kötü olurlarsa, onların hizmetinde bulunanlar iyi izden ayrılırlar.

2246 Bey iyi olursa, onun hizmetinde bulunanların hareketi iyi olur ve zararları dokunmaz.

2247 Beyler kendileri kötü olmadıkça, dikkat et, kötü kimseleri yanlarına yaklaştırmazlar.

2248 Kötülük nerede ise, kötüler de beraberdir; ey iyi insan, sen yürü ve iyi arkadaş ara.

2249 Kötü iyi ile hiç bir zaman anlaşamaz; doğru eğri ile hiç bir zaman başa çıkamaz.

Karanlık gece aydınlık güne yaklaşmaz, yeşil su kırmızı ateşe konuk olmaz.

Tanımadığın adamı tanımak istersen, onun tanıdıklarını sor, o zaman anlarsın.

2252 Her şey kendisi gibi olanlar arasına katılır; sen doğrulukla yaşa, eğrilere katılma.

2253 Bu söze şâhit olan şu beyti oku; bu beyti oku ve onu gönlüne yerleştir.

2254 Yürüyen, uçan her şeye bak; her biri kendi dengini kendisine eş ve akran seçer.

2255 Kötü iyiye katılmaz, kaçar; her şeye tatbik edilebilen bu kaideye dikkat et.

2256 Vezir bey için dâimâ bir müşâvirdir, müşâvirler her işte kıyasla hareket ederler.

2257 Kötüye katılma, onun işi kara ve tabiatı fenâ olur; bu ağır yükü kolay yüklenemezsin.

2258 Beyler iyi insanları kendilerine yakın tutarlarsa, memleketin işi yoluna girer ve iyi ad bırakırlar.

2259 Eğer bey kötü adamları kendisine yakın tutarsa, adını lekeler ve memleket işini bozar.

2260 Ey hukümdar, böyle bir vezir bulunursa, o beyini huzûra kavuşturur ve halkı râhat uyur.

2261 Bey onun vâsıtası ile bütün arzularını elde eder; durum ne olursa olsun, bütün işi düzene girer.

2262 Halkı zenginleşir, memleketi de tanzim edilir; hazine çoğalır, beyin hayatı saâdet içinde geçer.

2263 Adı, şöhreti tâzeliğini hiç bir vakit kaybetmez, ebedî kalır; kendisi yıpranarak ihtiyarlasa bile, yeri sağlamlığını muhafaza eder.

2264 O bu dünya saâdetini elde ettiği gibi, öbür dünya saâdetine de nâil olur; uzun uzaman hep devlet ve ikbâl içinde yaşar.

HUKÜMDARIN ÖĞDÜLMİŞ 'E SUÂLİ

2265 Hukümdar: — Bu sözleri iyice anladım — dedi — bugün çok güzel şeyler konuşuldu.

2266 Şimdi bana söyle, beylerin işini iyi görmesi için, kumandan nasıl olmalıdır ki,

2267 Ordunun başına geçsin ve işini başarı ile yapsın ve hataya düşmesin.

2268 Bana söyle, kim bu işe yarar ve düşmanın ordusunu bozarak, onu darmadağın eder?

XXX.

ÖĞDÜLMİŞ HUKÜMDARA KUMANDANIN NASIL OLMASI LÂZIM GELDİĞİNİ SÖYLER

2269 Öğdülmiş cevap verdi ve: — Ey hukümdar, düşmana karşı her vakıt üstün ol — dedi—

2270 Anlaşmak istemeyen düşmanın uykusunu kaçırmak için, şüphesiz, beye bir ordu kumandanı lâzımdır.

2271 Bu işe çok çevik, sert, tecrübeli, tam ve pek yürekli bir adam lâzımdır.

2272 Orduya kumanda, askeri idâre etmek ve düşmanı kırmak çok büyük bir iştir.

2273 Bu iş için seçkin insan lâzımdır; ihmâlkârlık yüzünden töhm altında kalmaması için, o ihtiyatlı ve uyanık olmalıdır.

2274 Cömert, cesûr, alçak gönüllü, sofrası açık ve soğuk kanlı olmalıdır.

2275 Etrafına en seçkin kimselerin toplanması için, ordu başında bulunan insanın çok cömert olması lâzımdır.

2276 O bütün malını askere dağıtmalı ve bir çok kimseleri dost ve silâh arkadaşı edinmelidir.

2277 Kendisine bir at, giyim ve silâh ayırması kâfidir; meşhûr olup, dünyaya nâm salmak ona yeter.

2278 Çoluk-çocuk ve karım diye, mal toplamamalı veya mülk ve bağbahçe edineceğim diye, gümüş yığmamalıdır.

2279 O bütün arzusunu kılıcı ile istemelidir; vurmalı, almalı, vermeli ve böylelikle şöhretini büyütmelidir.

2280 Silâh arkadaşlarını yedirip-içirmeli ve giydirip-kuşatmalı; onlara çok at-koşum, köle ve câriye ihsan etmelidir.

2281 Böyle olursa, onun etrafına mert yiğitler toplanır ve tatlı canlarını fedâ ederek, cesetlerinden dağlar ve kayalar meydana getirirler.

2282 O çok cesûr, zeki ve aynı zamanda da mert ve geniş yürekli olmalıdır.

2283 Harpte korkak kimselere lüzûm yoktur; korkak insanlar kadınlara benzerler.

2284 Korkak kimseler orduyu bozarlar; ordu bozulursa, askerler birbirini ifsat ederler.

2285 Harpte cesûr yiğitler dayanmalı, düşman at salarsa, hemen toplanmalıdır.

2286 Ölüm için, hiç şüphesiz, ecelin gelmesi lâzımdır; eceli gelmeden, hiç bir yiğit ölmez.

2287 Ölümü hatırına getirmeyerek, düşmanını vuran, yaman ve pek yürekli adam ne der, dinle.

2288 Anadan doğan hiç kimse ecelsiz ölmez; düşmanı görünce, neden korkarsın?

2289 Düşmana yalın hücûm et, erkekler gibi vuruş; eceli gelmeyince, insan kat'iyen ölmez.

2290 Kumandan haysiyet sâhibi olmalıdır; o şerefi için düşmana karşı koyar ve intikamını almadan, ondan yüz çevirmez.

2291 Şeref duygusu ile insan düşmanını darma-dağın eder; harpte ilk önce şerefsiz kimseler kaçar.

2292 Korkak kimse dahi haysiyetini korumak için, kahramanlık gösterir; öğülmesi için insan kendisini ölüme atar.

2293 Cesûr dediğin haysiyet sâhibi olur; haysiyetli insan ölürken, vuruşarak ölür.

2294 Kumandan iyi tabiatlı ve alçak gönüllü olmalıdır; o böylelikle kendisini halka sevdirir.

2295 Alçak gönüllü kimse insanların kalbini kendisine ısındırır; kötü dilli ve hiddetli kimseler insanları kendisinden uzaklaştırırlar.

2296 Ordu kumandanı mağrur olursa, şüphesiz, düşmandan dayak yer.

2297 Mağrûr adam ihmâlkârlık eder; ihmâlkâr adam ya bozulur yahut vakıtsız ölür.

2298 Nâmlı ve şöhretlı olması ve adının yayılması için, onun cesûr, heybetli, saçı-sakalı düzgün ve mert insan olması lâzımdır.

2299 Kendisinden korkmaları için, onun kötülere karşı heybetli görünmesi, sevmeleri için de, yumuşak huylu kimselere iyi davranması lâzımdır.

2300 Ordu kumandanı siyâset etmesini bilmeli; ordu işi siyâsete bağlı olur.

2301 Siyâset tatbik edilirse, ordu başsız kalmaz; ordu başlı olursa, asker birbirine bağlı kalır.

2302 Hangi ordu başsız kalırsa, onu bırak; o ordu bozulur; ey hukümdar sen çok yaşa.

2303 Kötülere haşmet ve siyâset, iyilere ise, dâimâ hürmet lâzımdır.

2304 İyi insanlara her türlü iyilikleri ver; onları memnûn etmeli ve onlara yük yükletmemelidir.

2305 Bütün insanlar bu iyilikleri ararlar; insan iyiliğini gördüğü adama kul olur.

2306 Yumuşak huylu insan ne der, dinle; bu beyti oku ve kendini teselli et.

2307 Hür ve serbest insanların hepsi iyilik kuludur; sen iyilik yaparak, doğruluk yolunu aç.

2308 İnsanca hareket etmek için, sen dâimâ insan ol; insan insanlığın temelini böyle tesbit etmiştir.

2309 Düşmana karşı sefere çıkmak ve ordunun hareketini idâre edebilmek için, kumandanın şu bir kaç vasfa sâhip olması gerekir.

2310 Onun yüreği harpte arslan yüreği gibi ve dövüşürken de bileği kaplan pençesi gibi olmalıdır.

2311 O domuz gibi inatçı, kurt gibi kuvvetli, ayı gibi azılı ve yaban sığırı gibi kinci olmalıdır.

2312 Aynı zamanda, kırmızı tilki gibi, hîlekâr olmalı; deve aygırı gibi, kin ve öç gütmelidir.

2313 Kendisini saksağandan daha ihtiyatlı tutmalı; gözünü, kaya kuzgunu gibi, uzaklara çevirmelidir.

2314 Arslan gibi, hamiyeti yüksek tutmalı; baykuş gibi, geceleri uykusuz geçirmelidir.

2315 İnsan bu vasıflar ile harpçi olur; harpçi olur ve işinin ehli olur.

2316 Harpçi her vakıt silâh taşıyan kimsedir; o düşmanı vurur ve zafer kazanır.

2317 Onun tuzu-ekmeği ve yemeği bol, atı, elbisesi ve silâhı da buna denk olmalıdır.

2318 İnsanın adını tuz-ekmek, yiyecek ve içecek dünyaya yayar; bu hayatın devası yiyecek ve içecektir.

2319 Ila'nın meşhûr şâhsiyeti ne der, dinle; ey insanların kutlusu, tuzun-ekmeğin bol olsun.

2320 Adının nâmlı ve şöhretli olmasını dilersen, başkalarına tuz-ekmek yedir; yaşamak dilersen, yine aynı şeyi yap.

2321 İnsanlık yapan, itimat kazanan ve cömert olan insana, tuz-ekmek hakkı diye, askerler bunun hakkını öderler.

2322 Büyüklük dilersen, yiyecek ve içecek dağıt; uzun ömür istersen, o da bununla bulunur.

2323 İşinde muvaffak olması ve gidişinin düzenlenmesi için, kumandanda şu bir kaç vasıf bulunmalıdır.

2324 Söyledikleri doğru olmalı ve sözüne emniyet edilmelidir; büyükler yalancı olursa, halkın itimâdı kalmaz.

2325 İkincisi — cömert olmalı ve ihsanlarda bulunmalıdır; bir şeyler almağı âdet edinen hiç bir kimse hasisin etrafında toplanmaz.

2326 Üçüncüsü — cesûr ve göğsü pek olmalıdır; korkan kimse düşmanı görünce, hastalanarak, yatağa düşer.

2327 Dördüncüsü — hîle ve kurnazlık yollarını bilmelidir; çâresini bulan kimseye arslan bile baş eğer.

2328 Orduları yarıp-delmek için, sebatlı bulunmalı, askeri coşturmak için de kesin kararlı olmalıdır.

2329 Ordu kumandanı bu fazîletlere sâhip olursa, düşmanını vurur ve onun şöhretini yere serer.

2330 Böyle bir kumandan askerin başına geçerse, düşmana karşı her vakıt muvaffak olur.

2331 Ordu kumandanı düşmanla karşılaşınca, gece-gündüz uyanık bulunmalı ve uykuyu bırakmalıdır.

2332 Çok adama lüzûm yoktur, fakat asker seçme olmalı; asker seçme olduğu gibi, onun silâhı da tam olmalıdır.

2333 Kalabalık asker ve ordu başsız olur; bu başsız asker ve ordu cesâretsiz olur.

2334 Tecrübeli harp adamı kıyas etmiş ve on iki binlik ordunun büyük bir kuvvet olduğunu söylemiştir.

2335 Ordular mağlûp etmiş olan kahraman adam: — Benim için dört bin asker tam bir ordudur — demiştir.

2336 Kalabalık ordu yayılınca, içinden karışır; nizâma sokulamaz, kötü bir durum hâsıl olur.

2337 Şöhretli, cesûr ve kahraman yiğit: — Orduda seçme ve iyi silâhlı yiğitler lâzımdır — demiştir.

2338 Adı dünyaya yayılmış meşhûr harp adamı ne der, dinle; bu sözü dinle ve ona göre hareket et.

2339 Çok asker isteme, seçme asker iste; askerin seçkin ve tam techizatlı olmasını iste.

2340 Az sayıda ve muntazam bir ordu, çoğa nisbetle, daha iyidir; çok kimseler çok askerle bozguna uğradılar.

2341 Ordu kumandanı düşmana karşı harekete geçerken, düşmana karşı koyacak esas kuvvetleri etrafında bulundurmalıdır.

2342 Öncü ve keşif kollarını seçip ayırmalı; ihtiyatlı olmalı, göz ve kulağını uzaklara çevirmelidir.

2343 Keşif kolu gidip, düşmanın kalabalık öncü kuvvetleri ile karşılaşınca, eğer düşmana saldırmak icap ederse, geri dönüp hücûm etmelidir.

2344 Askeri tanzim ve tertip ile muhâfız alayını teşkil etmeli ve hiç kimse geride kalmamalı veya öne geçmemelidir.

2345 Konak yerlerini ve muhâfız alayını düzenlemesini iyice bilmeli; askerden nöbetçiler tâyin etmeli ve bunlar da çok uyanık durmalıdır.

2346 Alemdar harekâtı iyice tâkip etmeli, düşmana hücûm edecek askerlerden kimse hâric kalmamalıdır.

2347 Karargâh kurarken, çok dikkat etmeli ve mahfuz bir yer seçmeli; askeri toplu bir hâlde bulundurarak, uzaklaşmasına mâni olmalıdır.

2348 Kumandan ihmâlkâr olmamalı ve çok uyanık bulunmalıdır; o ihmâlkâr olursa, düşmanın baskınından zarar görür.

2349 Öncü kuvveti ile düşmanın yakınlarına sokulmalı; otuna ve suyuna iyice dikkat ederek, karargâh kurmalıdır.

2350 Askerini çok iyi gözetmeli ve dil yakalatmamalıdır; askerinin az veya çok olduğundan düşman haberdar olmamalıdır.

2351 Daha önce dil yakalamağa gayret etmeli ve bu dilden düşmanın durumunu öğrenmeğe çalışmalıdır.

2352 Sonra işini, alınan mâlûmata göre, tanzim etmelidir; ya düşmanın boynu kesilir yahut başı ezilir.

2353 Böyle hareket etmek ihtiyatlılık ve uyanıklık olur; harpte kim ihtiyatlı davranırsa, o muvaffak olur.

2354 Uyanık beyin askeri, bak, ejderha kumandasında arslana binmiş, kılıç kamçılı orduya benzer.

2355 Düşmanı vurmak için, şu iki silâh kullanılmalıdır; bu iki silâh düşmana ölüm getirir.